

Joško Božanić
Komiža

RUPA U ŽELJEZNOJ ZAVJESI

UDK 800.87:801.82.:808.63

Rad primljen za tisak 15. svibnja 1992.

Čakavska rič, Split 1992. br. 2.

Peti decenij ovoga stoljeća obilježen je na hrvatskoj obali i otocima egzodusom pretežno mladih ljudi koji su, često riskirajući svoj život, bježali na drugu obalu Jadrana - u slobodni svijet, bez nade u povratak. Bilo je to desetljeće kada su opustjeli mnogi hrvatski otoci, osobito rubni - pučinski otoci koji više nikada nisu obnovili svoj vitalitet. Počeo se tako gasiti život na ovom otočnom frontu Jadrana. U tih desetak godina malo je noći bilo da neka barka nije pod okriljem mraka pokušala proboj "željezne zavjese" na putu prema zapadnoj obali Jadrana.

Vis, kao od obale najudaljeniji veći otok, sa svojim prostranim arhipelagom koji se Palagružom približuje talijanskoj obali na svega pedesetak kilometara, bio je osobito pogodan za bijeg.

Otok Vis je u drugom svjetskom ratu bio jedini veći otok na istočnoj obali Jadrana na koji Hitlerova vojska poslije kapitulacije Italije nije stupila. Taj slobodni otok, koji su saveznici pretvorili u transjadranski most preko kojega su deseci tisuća izbjeglica bježali iz balkanskog pakla na talijansku obalu, postao je poslije rata vojna baza i kao takav posve izoliran uz strogu kontrolu kretanja njegovih stanovnika.

Stoljećima je Vis bio raskrižje morskih putova, a njegovo hrvatsko pučanstvo sraslo je s mediteranskom kulturom s kojom ga je more povezivalo. Kada je na zapadne granice bivše Jugoslavije pala "željezna zavjesa", Vis je kao vojna baza bio posebno izoliran. Nekad najbogatiji i najgušće naseljen hrvatski otok postao je strogo kontroliran teritorij na kojemu je bilo ograničeno kretanje i komuniciranje s vanjskim svijetom. Proklamirana sloboda "komunističkog raja" postala je neizdrživom mladim otočanima koji su krajem četrdesetih godina počeli bježati

malim ribarskim barkama u Italiju gdje su u izbjegličkim logorima čekali priliku da se prebace u prekomorske zemlje: Australiju te Južnu i Sjevernu Ameriku.

Bježeći iz svog zavičaja i svoje domovine bez nade u povratak, bježeći često u dramatičnim okolnostima, uz visok rizik gubitka života, ti bjegunci kompromitirali su totalitarni režim i dokazivali pred svijetom tim svojim činom laž proklamirane slobode te bijedu i besperspektivnost socijalne stvarnosti.

Ovaj egzodus bio je tabu - temom i u znanosti i u umjetnosti. O toj temi, koliko nam je poznato, ne svjedoči ni jedan film, ni jedno književno djelo, a nema ni povijesnog istraživanja koje bi rasvijetlilo okolnosti i sustavno ispitalo dimenzije ove, za komunistički režim, erozivne pojave u vremenu uspona njegove moći.

Danas, u vremenu raspada tog režima i države koja ga je uspostavila, svjedoci smo novog egzodusa biblijskih razmjera. Ti novi dramatični događaji svojim tragizmom, svojom veličinom i svojom aktualnošću potiskuju i mogući interes za temu egzodusa s hrvatske obale i otoka pedesetih godina. Vjerojatno će sljedećih decenija i literatura, i film, i povijesna znanost istraživati, ispitivati i svjedočiti o strahotama današnjih masovnih zbjegova na ovim prostorima. Ta buduća istraživanja, ako budu tražila korijene i genezu aktualne balkanske tragedije, neće moći mimoći ni temu koju ovim prilogom otvaramo.

Da bi se ova tema istražila bit će potrebno zabilježiti i mnoge zanimljive priče aktera tih zbjegova. Ovim prilogom predstavljamo šest pripovjedača s otoka Visa, iz Komiže, čije smo priče zabilježili u prosincu 1990. godine prilikom posjete komiškoj koloniji u San Pedru na poziv Hrvatske bratske zajednice.

O kakvoj je vrsti usmene priče riječ? U monografiji o facendi - usmenoj, šaljivoj, nefikcionalnoj priči (Komiške facende - poetika i stilistika usmene nefikcionalne priče Komiže, Književni krug, Split 1992.) opisali smo jednu vrstu usmene pripovjedne književnosti koja pripada tzv. pričanju o životu - elementarnom obliku usmene pripovjedne književnosti. Prilikom istraživanja ove pripovjedne vrste uočili smo da brojne zabilježene nefikcionalne priče o događajima iz pripovjedačeva života ne možemo uvrstiti u facende budući da imaju nešto drugačiju narativnu strukturu. Riječ je o pričama iz osobnog iskustva koje određuje princip svjedočenja o događaju. Pripovjedač je zaokupljen činjeničnošću proživljenog iskustva, a važnost događaja u njegovu životu opravdava pripovjedački čin. Umijeće izbora iz fakticiteta zbivanja i bogatstva jezika te sposobnost oživljavanja, osadašnjenja događaja pruža mogućnost pripovjedne kreacije, dakle fikcionalizacije nefikcionalnog.

Priča se vezuje za događaj koji kao takav predstavlja prekid u predvidljivu, očekivanu tijeku zbivanja. Čin bijega iz zavičaja i domovine jest čin iskoraka iz poznatog u nepoznato, iz izvjesnog u neizvjesno, iz bliskog u strano. To je i iskorak iz miljea materinskoga jezika koji je za većinu bjegunaca bio jedini jezik kojim su znali komunicirati. Zavičajni govor hrvatskog jezika preostao im je kao jedina domovina u kojoj su mogli prebivati u tuđem svijetu. U tom govoru sačuvali su svoj prvotni intimni doživljaj svijeta, a čin iskoraka iz jednog u drugi svijet postao je pričom koju pripovijedaju jedni drugima. Njihovi potomci nisu njihova publika. S oskudnim znanjem jezika svojih roditelja (osim iznimaka) oni ne mogu od zaborava sačuvati priče svojih predaka.

Na području Los Angelesa u Kaliforniji postoji vrlo brojna hrvatska manjina. Ona obuhvaća i koloniju Komižana kojih u San Pedru ima oko šest tisuća. S obzirom da Komiža na otoku Visu ima samo tisuću i pol stanovnika, riječ je o demografskom fenomenu koji zaslužuje poseban znanstveni interes.

Ova kolonija u okruženju američke kulture i engleskog jezika čuva svoj kulturni identitet upravo u svom jeziku i to u mediju usmene riječi. Svojim pričama oni izriču usmenu knjigu sjećanja, a ovaj zapis priziva mogućnost njene fiksacije u mediju pisane riječi u trenutku kada se događa definitivni prekid međugeneracijske komunikacije, a jezičnu domovinu ovog hrvatskog etnosa nagriza erozija zaborava.

David Božanić Glet

Uzavna riječi traže
gledat. U tu vrijeme riječi

I to je dugo bilo
bilo, on je jureći go-
bilo na postelju, post-
Tu smo bili svega do-
Priglasili, sino se, on-
moja, moji gus, petri-
ti, postat, naprosto (at-
rino, post do na ligno-
Tram je čisto, nos (re-
moja i tako smo se na-
moja i postat...

Mi smo svega tra-
moja, u to vrijeme. In-
a i mi smo znali, No-
moja, tako smo vjero-

Šećer po riječi tra-
moja, a jedna je stot-
(šećer - jureći). U-
postat je malo bricic-
da mi ni postat vajat-
I mi napet, napet. L-
moja, moji, eto vid-
se kada, tako smo se-
po njima i tako smo v-
moja, moji, eto vid-
moja, moji, eto vid-
Onda mi drugu. A mi-
moja, moji, eto vid-
da smo smo vajat-
moja, moji, eto vid-

1.

IS TARMUNTONUN PRIKO DESNEGA RAMENA

Jo son rojen trideset i devete, a utekal son u Itoliju pedeset i šeste. To son jimol sedavnaste godišć. U tu vrime uvik je kogod utecol i uvik se ocekivalo da će kogod priko noći nestat.

I to je duslo bilo kako da gres na Bisovo. I mi smo se dogovorili, cetiri nos je bilo: Nikola Janko, un je jimol guc, bil je Pjero, ca je burba Perinkota sin, i bil je Jovo Zorotović, ca mu je brat bil profesor, pokujnega Nikota Zorotovića brat, i jo koji son isto iz Okjucine - Tonci Gobre. Tu smo bili svega cetiri. Mi smo utekli ispri Bilih stinjak.¹ Bjala je nedija kol smo holćali. Pripremili smo se, pri vecer smo olnili vesla i jidra priko Grizicij², da nos ne bi ku vidil. Ni bilo mora, moli guc pet metrih. A bil je guc slab, pok ga je on poprovljöl. Nismo se mi zardali njemu tu pomoć naprovjat da se ne bi ku domislil. Ali bilo je vrime od ligonj i onda će on kako puć iz rive, puć će na ligne som, a mi ćemo tamo bit na Bile stine i onda ćemo holćat kal se zaskuri. Tako je i bilo, nos trojica smo isli tamo. Tamo smo bili privecer ostavili vesla i jidro. Mi smo isli tamo i tamo smo se ukricali i zavezli... Znos ca je, Josko, meni se vo ne provje, nison... nison, ne mogu ti provjat...

Mi smo azvelto niz Parnu Kozu³ i voga, i voga, i voga, napri, napri, napri. Bilo je lipu vrime, čoro, vidi se zvizda. Jo son, a i svi smo bili prilicno pratiki. I jo son uvik pitol oca di je Tarmuntona, a i svi smo znali. Nismo imali alavija ni kompasa, ni nista nismo imali, apsolutno nista, nista, nista. Samo smo vode imali i jedon feralić.

Somo po zvizdi smo holi. Ostavola non je Tarmuntona u desni kvartir. Vozili smo na tri vesla, a jedon je stol na temun. Sal ko će vej znat, ni aleroja, nista. Tamo pasol jedon stimer (*steamer - parobrod*). Jo ne znon je nos vidil - ni nos vidil. I, kal je bilo, barz je pasalo i pulnoća, pocela je molo brizica (*breeze - lagan povjetarac*). Ala buta jidra i vozi i jidri. Ali duslo je vrime da vej ni potriba vozit. I sal smo na temun i gledoj zvizdu. Kurimo, kurimo napri i sal se rasvanilo. I sve napri, napri. Lipu vrime, ne more se lipju. I barz je duslo kolo desetak urih ujutro, tako smo racunali, oto vidimo taljonske kočee i sal ne znon di smo. Da znomo di smo ne bismo obadali za kočee, ali ne znomo di smo. Sal kal je duslo jutro orjentiromo se po suncu. Vej ni zvizdih. Onda po suncu i tako smo vozili kako tuko. I onda ala pul kočee da bi bili na siguro. Slabi je brud, a ne znomo di smo. Ala da ćemo na kočuu. Nismo dusli blizu kočee, a ona je dvišla mrizu i ala ča. Onda na drugu. A ni stroha, kojega stroha, kako da smo isli na Bisovo, sve isto. Barz je jelnaste urih. I ova kočaa... dusli smo no nju i oni su non pomogli da se ukarcomo na brud. I oni su cinili da vazmemo veslo da je dokaz da smo bili na more. I onda smo se ukarcali. I kal se je oni guc

urtol obo bondu ol kočé ona prova mu se je rascipala, raskrivala i olma se je pocel nalivat mora. Mi smo se ukarcali. I onda kočá je stola jos cetiri dona na more. Kal su finili ribot posli cetiri dona, onda smo isli tamo u Anconu. Tamo su nos pridoli u Anconu. Onda smo iz Ancone isli u Sant Benedetto, tamo na ispitivonje i oldotlec u Cremonu. Tamo je bilo nasih Komizonih i odisvuda.

Ako nisi dobro izjovil pulitički kako si holćol, nisi bil priznot kako pulitički emigrant i bila je prilika da te vrote nose. Moral si izjovit da ne volis rezim i dokaze, a kako smo mi bili mlodi nisu non tu priznali i nos bi bili vrotili nose, a uglavno znalo se je po temu ako nisi primisćen iz Cremona u drugi kamp. Tad si znol da nisi priznot kako pulitički i mogli su te vrotit. Somo je dobil Perinko. On je som dobil azil, a mi tri nismo dobili. I sal cekos kal će te duć vazest po noći jer su ih već iskupili dosta i poslali nose. Sal pri nego dujde ta ura, mi smo se opet dogovorili - Janko je ostol tote, jer je on imol nike veze is popima i izgledalo je da ga nećedu vrotit radi veze is popima, a jo i Jovo smo odlucili da idemo pul Francuske zajelno sa jos dvo Slovenca.

I onda smo se ukarcali u ferotu i do granice Francuske, tamo se zove Venti Mille. Imali smo barz desetak - petnaste dolorih. I kal smo dusli u Milano, prikarcali smo se. Ono mi je parvi put bilo vidit skale ca gredu na letriku. Toti smo se prikarcali i isli za Venti Mille. Dusli smo tamo ujutro rano a prikarcali smo se bili u jedon autobus i dusli u Venti Mille i iskarcali se ujutro rano i isli u jedon busak. Cili don je toti tukalo cekot u busak dokle se zaskuri. I kal se je zaskurilo, neka na livu bondu ostaje more i onda pomalo povar strazarih puj pul Francuske. Za jist ni nista. Glojni. I cilu nuć hodit, cilu nuć gremo. Imali smo jelnu molu valizicu, ali pocelo je dazjit. Grubi puti. Bili smo se poceli brit i somo smo vazeli sobon lamice, a sve drugu hitili. To je put kako da gres iz Komize put Svetega Bijoza, na livo ostaje more.

I onda dusli smo do nikh kućicah, molih kako bunjci, isto kako da smo u Okjucinu, i otvorili - unutra dvi koze. A dazji. I unutra is kozima. Zima je. Čapali smo se kuz za se ogrijot. Tu non je bilo kako spaher. Te koze za nos sposile te noći da nismo prozebli. I onda smo nastavili daje i dusli ujutro. Lipo sunce prosjalo. Gremo niz brige doli u Francusku. I lipu jutro, dusli dole u Menton i gremo po pajizu. Oto milicija. Olma nos vidi da nisto ni u redu sa non. I sa non u miliciju. Ispitiju nos. Nisto smo znali malo taljonski i koju ric francuski, puno slabo. Pinez ni. I nosli smo na jelnu građevinsku poduzeće nisto posla. Nosili smo njin cimenat i spoli smo toti u barake. Ma bilo bi zima po noći. I kal smo mi tote ucinili dvi setemone, tili bismo puć za Pariz. Kal smo dusli do malo pinez i još je nisto falilo, a niki govore da je tote jedon pop i da doje pineze. I sal da su tamo svi bili, i mi tamo. Jo i Jovo isli tamo i pritisnuli smo botun na vrota, zazvonili i dusal je covik. Mi smo poznavoli pope kako da imaju ono okolo vrota bilega. Bil je pop, ali ni bil is bilin okolo vrota. Sal koji je bil jo nikal ne znon. I un je olma vidil ca je na stvori i dol non je nisto pinez i is tin ca smo imali i ca je on non dol, bilo je dosta za puć do Pariza. Kupili kortu, isli za Pariz, fermali na pul puta. Tukalo je fermat u Lion. Tamo je isto bil ploćen hotel is tin i tamo smo fermali nuć i onda opetac drugi don dusli do Pariza.

Kal smo dusli u Pariz, dazji. Uvecer smo kasno dusli, ne znomo kul ćemo, di ćemo. I oto jelnu molu auto. Fermalo. I Taljonac govori taljonski. Mi smo malo taljonski znali i on da će nos pomoć, da di ćemo, kul ćemo. Imali smo niku adresu ol Carnjenega kriza, ali to je bilo sve zatvoreno, ni se moglo i un nos kol milicije da nos vazmu da prinoćimo. Milicija nos neće, da nismo nista ucinili i onda vamo - tamo. Pariz je razdiljen na predjele, i ol jelnega do drugega predjela i jedon predjel nos je vazel za prinoćit. I onda smo tote prinoćili. Somo da smo u suho i onda smo sutra nosli ti Carnjeni kriz i doli su toti za spat jedon misec don i toti imos pravo dokle dobijes korte. Vajo pasat likora, vajo na miliciju. I sal to vazme jelnu misec don. I onda

jopet ti dodu punomuć. Kal smo dobili te korte, dobili smo i lavur. I doli su non franok, kako mores mizerno pasat za jedon misec don, dokle jopet ne dobijes ploću di lavuros.

Ali mi smo bili mlodi i nismo znali mislit ca će bit sutra. Kal su ni non doli te pineze, mi smo isli tamo na ti lavur. Ti lavur mi nismo poprimili. Bilo je daleko i vrotili smo se nose u Pariz. Nismo volili ti lavur. Ti pinezi su morali durat jedon misec don, da plotis kamaru, di čes spat i jist, a mi smo isli di su sinjorine. Tu je sve nestalo u jelnu vecer, ti pinezi. Sal smo vonka i Carnjenega kriza, a lavura ni, a pinez vej ni. Sve je nestalo u jelnu vecer kol sinjorinih. A sal nojdi posol.

Nosli smo posol, ali ni di spat. Onda bismo bili otvorali auta i ako nojdes zatvorenu auto da ni zaklopnenu, nutra zaspis malo, dokle dujde gospodor i potire te. I to je trajolo dosta, ali smo nosli jedon autobus, di je bilo dosta ol nasih. To je bilo pol zemju. I ti autobus bi se napunil pun nos ca smo većinun dusli iz Itolije kako izbjeglice. I onda ti sofer se bil na nos naucil, ni nos smetol. Un bi bil dusal i bili bismo holčali.

Jelna spina je bila toti blizu, pok bismo bili oproli malo oci u vodu i jopet napri na posol. I onda ti posol ni bil dobro ploćen, ali kal smo dobili ploću, onda smo isli u hotel. Ali sve ca smo dobivali, sve je holo za hotel i jedon obrok. Sve je hodilo. A tuko se obuć, ni co obuć. Ono kal smo spoli vonka ni prolo se ni nista. One kalcete, ono se bilo sve zalipilo za kozu. Ni se vej ni znalo je koza ili je kalceta.

Ali nison ti rekal ni ovu: kal smo dusli doli iz Nice za Pariz i tuko se ostrić. Isli smo se ostrić. I mene je fermol strić. Nonke na pul puta ni dusal i vidin ga najidil se je. Izgledo da je ruvinol makinetu, jer ku zno koko vrimenta ni se oprola glova. I molol me je. I sal si napul ostirzen, a ne znos govorit, a ne neuredan si, a nimos se cin uredit. I onda puj u drugega i ovi me je finil. Ovi parvi mi nista ni vazel. Izjidil se je i potirolo me je. Ruvinol je makinetu. A sal danas vej ni nista na glovu, da je sal ono jimat i oprat. Tu me ni srom provjat, jerbo nison neuredan, nego je tako bila situacija.

Da se vrotimo - isli smo u ovi hotel. I kako nismo imali pinez za obuj se, obligalo nos je puć ča iz hotela i vajalo je opet puć vonka spat, vonka di nojdes auto, a zima.

I sal jelnu vecer gremo jo i Jovo uz riku, isćemo hoće bit koji auto otvoren. Najedonput se pri non fermol auto ol policije. I un nisto govori, nismo razumili, a un mene ujedonput potegal kacoton. Jo doli i olma se dvizen, ne znon ca se dogodjo, a oni pulicjot, ca je iza njega, koze mi ruke da dvinen ruke gore, a jo nison znol, jo son stol rukima doli, a un je tu meni rekal "ruke u vis", a jo ne znon.

I onda prigledoli su nos. Nikoga su iskali. Nismo mi bili oni koje su iskali. Pok su nos pustili i isli napri. Balarestol me je dobro, jo ne znon da me je ku nako balarestol. Niti son se kal tukul u zivotu, ali nikal nison ono zaboravil. I tu nuć smo isto nosli za spat. Uvik bi se bilo noslo nasih ca su iskali di čedu spat. A bil je jedon vragometan, kal bi bil dusal gospodor od auta i nosal ga di spi, un bi mu bil rekal: "Ovo je moje auto!" I dokle on nojde miliciju, un bi bil holćol - isal u drugu auto.

Onda smo nosli jelnu boju misto za lavurat i ca nos je vrog natantol, culi mi, govori se da je u Njemasku boje. Ala jo, Jovo, i ca je Valter Pećarić, un imo brata u Komižu, Nikolu, ala pul Njemaske, mi tri i jedon iz Zadra, cetiri nos. Iz Pariza holčali mi za Marseilles. Nismo se alavija u Pariz ni isteplili. Malo smo se pomogli i, kako smo mlodi, tako je bila situacija, ala pul Njemaske.

Dusli u Strasburg. Sal ca ćemo? Da nos ku ne vidi. Ala u kino, a tamo kino duro uvik nuć i don. Somo ides unutra, plotis jedon put tiketu i uvik tu gre napri. I dusli mi u kino i svaku malo gremo vidit je vonka skuro. Kal se je zaskurilo onda smo mi holćali iz kina i dusli tamo kraj rike i nosli jedon brud moli. Bil je zaklopjen, ali slabi katanac. Tu smo rumbali i ala mi na drugu bondu, na njemasku bondu. I tamo di smo mi planirali puć na drugu bondu, mi nismo nikal bili na rike, i rika nos je olnila, ko zno koko mij nos je rika olnila. Oni stimeri su pasovali niz nos, jo ne znon ni som kako nos nisu prigazili. I ca dujdes blizje kraja ne mores se ćapat kraja. Onda smo iskocili u vodu i ćapali smo se kraja, a ni brud nismo imali cin vezat, i onda smo isli nizbardo. Rika je olnila brud i onda ala cilu nuć hodit.

Zima ni bilo. Bit će bil agust, kroj agusta. I sal hodi. Rasvanilo se je. Hodi napri. Duslo desetak - jelnaste urih. Dusli kraj jelne rike. Pijavicih tote, asti tega! Dusli non napamet oni ca su u Komizu pijavice prodovali. Toti smo se malo oproli, rasfriskali i zaspoli na slamu. I sal ala napri i dusli pridvecer u Baden Baden, sve nanoge. I buta se tote na ferotu, koja gre za München, jer su non rekli da je u München dobro. Imali smo adresu ol organizacije Harvoske. Tu su non doli. To su non doli u Pariz. Tu smo imali sobon i sal je glavno duć do Münchena. Mi korte nismo ucinili i kal bi bili dusli oni za gledot korte ili non se je społo, pok nos nisu smetali, a u pocelku bismo bili izosli iz ferote i bili bismo se obisili i onda opet dusli unutra. I kal smo dusli u München, nimomo korte, a prigleduju korte za izoć vonka. Tamo je bilo tako. Ne mores izoć vonka, ako nimos kortu. Mi pul druge bonde, di ne prigleduju korte. Oni poceli za non torkat, oni ca su strazari, i pridoy njin se. I sa non u miliciju. "Okle vi grete?", a mi da gremo iz Itolije, jer da hoćemo lavurat. Sal kako smo mi to mogli reć, a ferota gre iz granice Francuske. Mi smo bili mlodi i nismo obo temu mislili. Sal sa non u zatvor. A mi govorimo da imomo adresu ol nasih Harvotih. I doli smo njin tu adresu. I dusli su jedon gospodin i jelna gospoja i, kako se spominjen, oni su non rekli: "Draga naša djeco, mi bismo vas pomogli, ali mi vas ne možemo pomoći." I vej jih nismo vidili.

I mi u zatvor. Da oni tuko da pronoydu jesmo mi co slabega ucinili. Toti smo ucinili misec don. Sal iz tega parvega zatvora isli u drugi, u maloljetni. A pri smo bili u zatvor za svakoga. Tote ni bilo lipo, jer tote su bili kriminalci, toti je svega bilo. I tote je bilo tesko. Kal bismo bili isli vonka za setat, sve jedon iza drugega, nikal dvo zajedno. Onda kal su nos odotlec primistili u maloljetni zatvor ni vej, ne znomo koko ćemo stot. Mi smo bili jovili se da non donesu jugoslavenskega konzula da mi hoćemo puć nose. Bilo je dodijolo. Ne znomo kal ćemo odotlec. I nisu ga donili. Ali uz tu vrime, kal su nos ispitivali, donili su interpitera i on je non rekal da mi tote moramo stot dokle oni doznaju da mi nismo co ucinili. A mi njemu govorimo da neka un njima rece da ni potriba da se sekiraju obo non. Da kal oni nos nećedu da mi kako smo dusli da mi znomo i holćat odotlec na isti nocin. A on olma non: "Što vi mislite da se Evropu tako more gazit!"

I nista, tako je ostalo. I nakun misec don pridoli su nos tamo u Strasbourg miliciji francuskuj. A milicija francusko pito kako smo mi isli u Njemasku. A sal kako ćemo mi reć da smo mi njima ti moli brud olnili. Zatu će nos progonjat. A mi govorimo da smo mi priko mosta isli, a na jelnu bondu je strazar njemaski, a na drugu francuski. Da kako se more tamo pasat kal su strazari. A Valter je bil aspert: "Ovo vako!" I un je isal tamo i ćapol se mosta i na ruke ispol mosta da smo svi pasali, da strazar ni mogal vidit ca se dogodjo. I tako je i ostalo da smo mi naruke ispol mosta pasali. I tako su nos molali i mi za Pariz.

E ma sal je pocelo bit zimmije. Dusal deseti misec, a tukalo je spat vonka. I toti smo ucinili jopet misec don, dobri misec don da ni bilo posteje. I vodi son dusal do tega da je boje bit glodan i zedan nego bez posteje.

I onda, da ne iden udugo, posol smo nosli opetac. Tako smo se umirili. I odlucili smo da ćemo tote cekot za puć u Amerike. I tako smo tote ostali i bilo non je pok dobro. Bili smo mlodi. Droge su non bile sinjorine. Za onu doba to je bilo nojvaznije na svitu.

I sal tote smo ostali i prijovili se Eigraciji i hodili smo vonka. Ali smo se tako naucili na Pariz da non vej ni briga puć ninder. Jazik smo bili prilicno naucili. Kodog se je upoznal sa Francuzicun. I svak imo prijateje. Dusli smo do vespih, do lambretih, do motorih. Imali smo kamare, a spoli smo većinun po dvojica u kamaru, jer je skupo. Ol doma uvik pismo. Iz Nice, kal smo pisali: "Dragi roditelji, mi vam pišemo sad iz ovoga hotela, ali mi mislimo poč naprid i ne moremo vam dat ovu adresu i kad dođemo na drugo misto, onda ćemo vam se opet javiti." Ali tu ni bil hotel, to je bil park. I onda, kal smo bili u Francusku, imali smo adresu. To je na postu bilo. Zvolo se je poste restante. I tamo smo hodili vazimat postu. Jer u Francusku je bil taki zokun da ako stojis veće ol misec don u jedon hotel, onda vajo da ti do jeftinije. I za ne ti dat jeftinije, onda ti olkoze i ides u drugi i tako gres iz jelnega u drugega i nimos adrese.

Kal smo bili u Njemasku, izgledo meni, ovako se je bilo dogodilo da su bili jovili i poslali slike ol nos u Komizu. Njemci su tili znat jesmo to mi i da nismo mi kaki kriminalci. Otac mi je provjol da u tu vrime kal smo mi bili u Njemasku da je dusal kol njega milicijoner i da mu je rekal da dujde u miliciju, da mu pokoze sliku: "Je li ovo tvoj sin?" A meni otac je provjol da su njemu bili rekli, da ne bi priznol da je to njegov sin. I govori meni pokojan otac: "Jo gledon sliku tvoju, a govorin:

– Nije to moj sin!

– Ma gledaj dobro.

– Ma nije to moj sin!

– Ma kako nije!

– Ne, nije to moj sin!" - Tako me je otac moral zatojat na policiju.

Posli u Parizu smo se sredili. I oto. život je taki. Zenu moju son upoznal u Parizu. Ona je bila na fakultet Sorbon, a mi smo znali di imo bojih zenskih, mi smo znali di je za puć. I tamo je trefilo da son jo upoznal ca mi je zena.

I duslo je vrime za putovat iz Francuske u Ameriku. Duslo je odobreno da son dobil vizu. Ali u to vrime ona je bila isla nose u Berlin i onda son jo jovil da moran putovat za Ameriku. Ona je olma dusla. Imol son dosta prijatejih tamo i onda smo lipo se pasali i olpratili su me na ferotu u Pariz za Bruxelles. Iz Bruxellesa son čapol avion i dusal u New York. I tote son imol prijateje. Tamo son stol jelnu setemonu. Bilo je dobro. I onda son isal za San Pedro. Tu je bilo u mazu sezdeset i parve, a jo son isal ča pedeset i seste u desetemu na dvodeset i parvi. Bila je nedija navecer.

U San Pedro son pocel lavurat u kaneriju, ali ni bilo posla i isal son na ribe. Ribol son pet godisć. Ali moja mlodo iz Francuske, mi se pisemo veće putih i na telefon se zovemo. Duslo je vrime da bi se vajalo opet noć. Jo son isal kol jelnega avukata i on je meni ucinil garanciju. Ali tu ovi avukat ni dobro ucinil i nju nisu pustili za San Pedro. Uz tu dusal je meni zermon is kojim son zajelno utekal iz Kanade - Perinko, a un je vej bil ozenjen. I jo njemu tako govorin obo temu da njuj nisu doli vizu. A un meni pridlozil neka isće za Kanadu. I tako smo provali i tu je uspilo. Tu je bilo sezdeset i cetvorte. Jo son isal gori is Poskotovima ribot. Da će bit dobru godisće, ali ni bilo nojboju godisće. A jo son njuj poslol sedanstu dolorih kako jedon Amerikanac da imo

za put, a tu son jo bil zajol. Jo jih nison imol, imol son auto isploćen, a pinez nison imol. A bil son vode tri godišo i pul. I sal racunon na tu da će puć u Jelasku dobro i da ću isplotit dug. U Jelasku ni islo dobro. I kal je finila Jelaska, onda son jo isal kol zermona u Kanadu i nju son dočekol na airport (*air port - zrakoplovna luka*) u Kanadu. I bil son kupil buket cvićo, a bila je litnjo stajun i cviće se je bilo obisilo, jer je avion zakasnil. I nju son dočekol u Toronto. I sal kako će ona duć u Amerike? Prijateji, lojeri (*lawyer - odvjetnik*) vamo - tamo, da ni izlaza, da se ne moremo nonke ozenit tamo. Ala mi u Vancouver i u Vancouver je kako u Las Vegas, olma se mores ozenit. Tamo smo se ozenili i dusal jo dole napravit garanciju zo nju. Ona je lavurala, jo nison smil lavurat tamo. Jo son hodil dole na implojment (*employment - zaposlenje; hodit na implojment - uzimati novčanu naknadu za vrijeme bez posla*) doli u Bellingham. I kal su nju pustili u parvemu misecu sezdeset i pete, dusli mi ovode. Nosal jo olma brud za ribot. Tu je bilo is burba Toneton Bejotun na "Moradera". Ucinili mi parvi trip (*vrijeme od polaska do povratka s ribolova*). Parvi trip je uvik malo manje, jer su spize. Dobil sedanstu dolorih. A ona govori: "Sal ćemo kupit nike stvori", jer nimomo nista. A jo govorin: "Slusoj, ovu sedanstu dolorih, ovo ni nase, ovo tuko vrotit." Bilo njuj je krivo. I tu smo polovicu vrotili is tin, polovicu vrotili is drugin tripon i nastol je zivot. I ca jo znon ca bi drugu rekal.

Pri nego son utekal, u Okjucinu se ispominjen, kal mi je bila dodijola manistra. Manistra na bizi, manistra na rizi, manistra na pomedore, manistra na fazul, manistra me je vej bila objila. Ali bilo je dobro. U Komizu son se primistil kal son imol deset godišć, finil cetvrti razred, nison nikal finil molu maturu. Nison bil dobar za skulu. Naticol bi se bil is prijatejima ku će imat veće jedinich, sohurih, kako smo mi zvoli - ku će imat veće sohurih. I dogodil se je bil jedon slucoj u skulu. Bili bismo galamili, a jo za pristrasit razred, zavikal son: "Oto Trbonja!". Kal bi se bilo reklo, "Trbonja", svak bi se bil umiril, a jo nison pogledol iza sebe, a no je bila iza mene mestrovica ca smo je zvoli Trbonja. I ol tega puta jo vej nison mogal pasat harvoski. I onda son bil izgubil voju. Isal son za zidora na "Lapcevića". I onda son isal sa Zbaradinima, ali nison finil zanot i holćol son. I vej nison nikal hodil na skulu i na zanot, nego ovako po sebi.

A kako je bilo? Dobro je bilo. Kal si mlad, onda je svuder dobro. I ono ca son vonka spol i ono je bilo dobro. Kal si mlad nista ti ne smeto.

Dusal son vidit Komizu sedandeset i treće. Imol sno trideset i cetiri godišćo, a utekal son iz Komize kal son imol sedavnaste. Tocno se je priduplalo. Drogo mi je, puno mi je drogo. I kal iden tamo, iden i u Okjucinu. Svit rece da ca ću u Okjucinu, da nista ni tamo. Za mene je svega tamo. Kal iden tamo jo gledon one gomile, ona stabla su isto, one rogoce, sve tu gledon.

Jo son provol svega. I meni recu da kako mi dica ne govore harvoski. Tu je jelna stvor ca tu ni lako kal ti u kuću ne govoris komiski ili harvoski, kako gul hoćes reć. I zaposlen si pok govoris is njima kako ćeš manje izgubit vrimena. Jo son provol upoznat jih is mojin krajen, jo son jih prefin olnil u Krajicinu spilu. Ali oni su isli tamo radi mene. I zelil son jih upoznat, ali oni gredu somo radi mene, da bi mene kuntentali. Oni imaju vode svoje prijateje, svoju kumpanjiju i njima se je tesko ol tega odlipit.

Bilješke

¹ Bile stine - lokalitet na obali iza glavne gradske plaže u Komiži.

² Grizice - padina na sjevernoj strani Komiže.

³ Parno Koza - morska hrid uz sjevernu obalu otoka Biševa.

Tonko Fiamengo Bebo

2.

IS KALANKOTON PUL JAMERIK

Jo veće volin ononde jelnu stinju i gledot onu tutuvicu i one, one, kako ću ti reć, kupine po Svetemu Mihovilu¹ nego svi Hollywood. Ca će meni Hollywood! Ovo je sve tuje. Jo nimon nego somo dvodeset godišć zivota u Komizu. Kal son bil devetnaste i pul godišć, nonke dvodeset, isal son u vojsku. Dvi godine son sluzil vojsku, pune. Izosal son iz vojske, bil son doma nonke sest misecih - utekli smo. Godinu i pul u Itoliju. Ovo sal do nonke misec don, na dvostiparvi parvega bit će tristidvi godine da son u San Pedro. Jo son tristipet godišć u tujini, a u Komizu somo dvodeset. Ali veće volin onamo uru vrimenta nego ovamo trideset godišć. Ovo je sve meni tujina. Ali dusli su dica, ozenil si se, vamo, namo, je, sal vej ne mores, sal stoj di si, laji kuce di si vezon, dacet (*that's it - tako je to*).

Utekli smo pedeset i sedme u osmemu misecu, ako se ne varon, na trinaste ili cetarnaste agusta, malo pri Vele Guspe. Dvodeset don pri nos je Bonomo utekal i bil je sa njnin Ante Dundo sa braton, Ivo i Ante Dundo, to su tri, Kovalo - cetiri i moli Borozan - pet. A jelnin kajićon, a imali su motur ol mazulina - motur ca no kosi trovu, ol onega. Kajić je bil cetiri metra. Kako sandula, manji ol sandule. Oni su utekli dvodeset don pri nos. Za non dvodeset don utekal je Trata sa svun famijun i Patire sa zenun i braton i jo mislin da su bili jedon ili dvo Pojora. Na vesla i na jidra, bez motora.

Mi, mi smo utekli is brodon ol pet metrih. Zvol se je brud "Tonko". Pokojan otac, ca jo znon, niki mu je dol dinar, niki mu je zajol dinar, skupil je dvista i pedeset mijorih i kupil je u Bakota brud na imen Cvajtaka. Cvajtak je butol na svoje imen brud. Is njnin je ribol, svak je mislil da ga je Cvajtak kupil, kako ca ga je i kupil. Ni ga meni otac kupil, Cvajtak ga je kupil. Somo mu je dol dinar. I kal je bilo vrime, Cvajtak se je zajubil u ribasćinu, Cvajtaku se ne bizi, ali jo son dusal iz vojske. Jo govorin: "Ca je, Cvajtaku, jesu se ocidili puti? Pocele su malo veće noć, tukalo bi omaknit." I udri vodi, udri nondi, ostali smo da ćemo hodićat.

Ne znon siguro, ali jo mislin dvonaste ili trinaste agusta smo portili - mi, nos osan u famiju, pet braće, sestra, otac i mati, Boris Njance, pokojan, is mlodun - Neda, meni zermona ca je ol Jereune, Sibeta Zalantunija - ona je u Australiju, i Cvajtak jedanajesti. A imalo jih je jos za duć iako je tu bil moli brud - pet metrih. Svi smo stali i jos je imol za duć Tonko Corko i pokojan Momo, ali ih je bilo stroh jerbo smo se karcali na Bod.²

Pokojan Goles je lovil na usate. Un je bil strazar u fabriku i un na Bod lovi na usate kal smo se mi karcali, a gori, ako znos, di je bila storo jandarmerija - kazerma, u Lucicu³, ononde je bil strazar vojniski, a mi smo se karcali točno na konol, ispol kuće Cvajtaka. So (*dakle*), da napri idemo, kako ćemo se mi toti noć, kako ćemo duć u Cvajtaka konobu?

Ništa, otac je pokojan napravil dici - braći - brodiće od late - kalankote⁴ da idu na Bod kako po obicoju, kako su se komisko dica vicijala is tima brodićima od late, da idu na Bod potezat brodiće. I kako koji dujde blizu vrot, Cvajtak op - buta ga u bacvu u konobu. A mati, kako će ona duć? Ona je tukala da ubije kunca i puj oprat kulin.⁵ Ona i Neda. I en ti boga, ti kulincić, znos ol kunca koliki je kulincić - manji nego ovi zmul. Je. Ali je veliki grotac, a unutra su sve postoli i roba ol dice. Ovo ti je živo istina, brate. I kal su dusli na Bod, pokujnuj materi je posklizla noga po galoni, pritumbala se koliko je duga i široka, a oni grotac poletil, a postoli lete vamo i namo, a Neda, siromasica:

– Ca je, teta Jakubina, jeste se udrili?

– En ti boga, ne pitoj me jeson se udrila, nego kupi postole! - ona nju po glovi - puc. Iskupilil postole i peru oni ti kulin, peru oni ti kulin dvi - tri ure, razumis ti, i surgali su se pomalo u konobu.

Otac je ucinil vultu, Boris je ucinil vultu i dusli su nutra, u konobu. Sal kako ću jo duć? Vrućo za umrit, a jo na sebi imon dvi-tri robe i jemper uzvrot da se ne vidi ona roba dole. Jer tuko vazest sobon robe, ne mores drugu nosit. I, boga mi, nikur me ni vidil po cesti kal son hodil, nego kal son dusal pri Sveti Rok⁶, oto ti Seka Sćulinova gre pul pergula. I ona, ma nikako neće da omakne. A ona meni:

– A ca je, Bebo, ca gledos, oli gledos kaku će vrime?

– A ni, ni, Seka, nego vako - i hodićala je. I jo olma zaleti se u kuću Cvajtaka, ako me ku vidi - vidi. Kal son dusal nutra, jo govorin:

– Cvajtaku, tuko da ides zvat Seku! Ona je vidila svu situaciju. Ili će ispijat ili je puj vazmi.

– No, nećemo je zvat. Ona, ako misli uteć, ona zno i vidi, neka dujde soma. Neće ispijat. Ne virujen.

Ala da. Cin se je pocelo zaskurivat, razumis ti, Cvajtak da gre vazest naftu, a di - kol Antuse. Kal je dusal kol crikve Svetega Roka, mi gledomo kriz ponistru - milicioner! Is milicioneren se razgovoro.

– A, en ti boga, ca je vo - spija! - Govori Boris:

– Oto ti, jeson ti rekal, jeson ti rekal da je un spijun, jeste me donili ovodi u gvozdica. Sal cekojte dokle nos dujdu ćapat. - Boris je pokojan stupostu mislil da je gotovo, da nos je spijol. I mosu rukima, vo - no i hodićali. Gre Cvajtak nose is petroljon. Ćapol ga je Boris:

– Ca je bilo?

– Ca je - govori - jesi ti lud, nista. Covik me pito da di ću, a jo govorin da gren na ribe. A govori un:

– Jugo će!

– A puć ću vamo pol Vis. – A un je no mohol rukima da će puć pol Vis, je.

A sal je vrime za hodićat. Osan urih je borzo. Poceli smo se karcat. Kako koji gre - svak pol provu. Dicu inkunjali pol provu i zenske inkunjakli pol provu. I pokojan stori pol provu i Boris. Jo govorin:

– Somo ćemo jo i Cvajtak vonka ostat. Jo son ćapol temun, a Cvajtak motur. Pokojan stori vice, govori:

– Vozite na vesla u pul vale.

– No, no, no, Cvajtaku, motur se vodi poli svaku vecer i gosi, upoli ga ti ovodi. – I un ga zavartil, upolil ga je. Govori:

– Po Parnuj Kozi. – Ma kakvi po Parnuj Kozi, di je gul blizje. Strejt (*straight - pravo, ravno*) pul Tresjovca.⁷ Fola Bogu, ma nikoga ni bilo, ali, Bog mu dol pokuj dusi, umor je, da se vrotin nose, umor je pokojan Andrija Maltez, niki don, nonke misec don, un mi je dol rotu, da ti pravo recen. Ćapol son ga na rivu i jo mu govorin:

– Burba Andre, tako i tako je, ca mislite, kako bi se moglo duć? – Govori:

– Sinko, somo neka ti stoji zvizda Tarmuntona priko desnega ramena. Strejt si u Trimide. Nemuj zaboravit - govori - is tin motoron ca gres, dvi ure posli Tresjovca mores vidit lanternu na livo. To ti je Susac. Cetiri ure - Palagruza, a dreto si u Trimide. Ali somo dorzi zvizdu Tarmuntonu priko desnega ramena. Nonke ne gledoj busulu. – I rekal mi je koji broj ol busule ću juzit (*to use - upotrebljavati*) sve. Jo ne znon, sal son zaboravil, a imol son busulu.

I vozimo, vidili smo di svitidu na Tresjavac, pasali smo ol njih ne puno daleko. Ma ninder nikoga nego somo u kulaf vidili smo jelnu veliku sviću - tu je bil kako jedon vapor pasol. Ma ni te lanterne dvi ure posli na livo. Ni lanterne. Cetiri ure posli - je, vidi se lanterna. Sal racunomo da brud gre pomanje, da je to barz Susac.

Ujutro se rasvanilo - sest urih, bonaca kako ulje, ma tu je bilo isto kako vi stul. Sunce pocelo probivat, a vidin niki skuj, ostaje u kvartir karmeni, kako ca mi je gul Maltez rekal, u kvartir karmeni, govori: "Znos, sinko, to ti je Susac." Sal jo nikal nison bil na Palagruzu, ja nikal nison bil ninder. E ma vidin - tri skoja: dvo na desnu bondu, jedon bokuncić na livu bondu i strejt usri njih gren.

Jo govorin:

– A ca su vi vode - jo govorin - skoji? – Govori stori pokojan:

– Vozi, sinko, di je blizje! – En ti boga, meni se cini da je vi vamo blizji.

– Voltoj Bokuncić, gremo pul skoja. – Kal smo dusli na pul mije, miju, ma blizje nego ca je punta ol Knjezerata⁸, blizje, pokojan Boris izosal vonka:

– H, jesi me dovel na Palagruzu! Sal cekojmo lipo avijon! – En ti boga, jo nikal nison bil na Palagruzu.

– Cvajtaku, jesi kal bil na Palagruzu? – Govori:

– No! – Stori da je bil na Palagruzu, da je to Palagruza. A jo govorin:

– Onda moća puld onamo! – A stori govori:

– Ca mislis koliko je do onamo?

– Koko iz Komize do Sveca.⁹

– Moća! - okrenili pul onamo, sal oni moli mazulin, cetiri - pet mij ako je vozil. Ma, en ti boga, pocel son se jo strasit. Znos, jer sal son jo parvi. Ti boga, pena son izosal iz vojske, ku će sal puj u parzun! Sal ćedu ti duć avijoni, sal će ti duć borbeni, sal će ti duć svak. A jo pritskal manicu. En ti boga, meni olma guzica pol more. A Cvajtak:

– No, no, no, izgorit ćes motur!

– Ma mucì, Cvajtaku, holćoj jer ću ti okalipit! - Ca će ti već, ako pukne motur, ako izgori, neka izgori. Ma ti motur je hodil kako borbeni ćamac. Somo ca ni izletil iz lezaja. To smo hodili, dimili i sve blizje, blizje, blizje, dusli smo blizu pri kroj.

Svi pol provu, somo jo i Cvajtak vonka. I sal znos, nemujte se smijat, ali istina je, jo govorin:

– A di smo vo, koju je vo misto? - A oni:

– Cosa, cosa? - E, kal son jo cul "cosa, cosa", a jo govorin:

– Che paese?

– Isola della Tremite!

– O, isola della Tremite, a haaa, della Trimate, a dove ze porto? - Pokazije un non rukun. Okej, dusli su na brodu - doj njin tobak, doj njin busulu, sve ćapaju.

– Ćapa sve, tira, somo nos dovedi do purta. - I stoli smo morles (*more or less* - više-manje, otprilike) uru vrimena do purta naokola. Nojpri kal smo dusli, vezali smo se. Sal tuko iskarcat imovinu. Talijoni su se iskupili kolo nos. En ti boga, gledaju - jelno dite gre vonka:

– O, povero bambino! - Ma gre drugi:

– O, poveri bamabini! - Ma gre treći:

– O, dio mio! - Ma gre cetvorti:

– O, mamma mia, poverissimo bambino! - Ma gre peti, kal je dusal peti:

– O, mamma mia, aiuto! - A stori pokojan legal je na zemju i busije zemju, olma je busivol zemju. Govori:

– A, Borisu, Borisu, da nos je milicija ćapala, ca bi nos sal hrestali.

Navukli brud, butali sve u skladiste i strejt gore na bardo di je bil hotel. U hotel na makaronodu. Ti boga, pasta suta izlećije vamo i namo kriz usi, razumis. Udri po pasta suti.

Kal smo se mi najili, izosli vonka, znos i da ćemo puć sal na ispitivonje, i sve te druge stvori. Gledomo mi vonka - zapuhalo jugo! Da smo zakasnili uru - dvi, en ti boga, bili bismo se nalili. Di ono molega brodića, nos je jelnaste nutra, bilo bi nos nalilo. Onda mi pitomo njih na mote da kako se zove oni namo ajland (*island* - otok), ona izula.

– O, Pianosa! - Pianoza ti je isto kako Palagruza, somo ca je manjo i nizjo, a Palagruza je visjo i većo, ali ajdenikal sejm (identical same - potpuno isti), isti, isti skuj. Govori da je namo

lanternista, da su ni mislili duć non u pomuč, ali su vidili da ni nikoga i da su gledali iz kanoćola da gremo unutra. "Okej", govori, "pusti jih neka gredu unutra."

Onda ženske i dica u jednu kamaru, a mi četiri papagalota musko u drugu kamaru, saparet (*separately - posebno, odvojeno*). Četiri dona nos dorzali. Na ispstivonje. Ma sal je gloda i nevoje. Ovo smo dusli sal u Manfredoniju. Butali nas u parzun, u podrum, provi parzun, posteje sve ol darva. Ispitivonje jelnega po jelnega. Ma da se je bilo najist. Kal jo spomenen jiče, a pokojan stori da će me ubit. Govori:

- Vrotit će nos nose, reć će da smo mi ekonomski izbjeglice. Ne smite govorit obojiću. - Ma dica padaju ol gloda, en ti boga. Ovi Taljonci "poveri bambini", doju njen kukice, a stori ćapol kukicu iz ruke tumbol je. Neće. Da ne bi nos potiroli nose, razumis. I onda su nos ispitali i sutra smo isli na ferotu za Cremonu.

Dusli smo u Cremonu u kamp. Oto ti tamo Bonomo - cetardeset i šest Komizonih je bilo. Visanih dvi grupe i Tonko Knezev is braton i zenun Pupinovun, sa dvo brata. Jedon je poginul posli, jo mislin u Australiju.

Ali zaboravil son ti na pocelku reć, ca me nojveće savjest pece. Pokojan Boris kal smo se karcali za uteć na Bod i kal smo pustili cime, ovega mi zlamena ako ti lazen, tuće osan urih na Komunu.¹⁰ Jo govorin: "Borisu, navij aleruj jer tuće osan urih, nećemo ih vej nikal cut." Boris ih nikal vej ni cul, a jo son jih cul. Jo son bil u Komizu nekoliko putih, a pokojan Boris je umor. Sal vidis ti predosjećaja. "Borisu, navij aleruj, nećes ga vej nikal cut, tuće osan urih na Komunu!" Ovega mi zlamena ako ti lazen.

I onda, kal smo dusli u Itoliju, je, ca ću ti vej napri provjat, ono se je pokojan otac ol stroha razbolil, onda je sve islo kakomudrogo. Stoli smo u kampu godišće i pul don. Vej se ni moglo is njen živit. Jo son dusal u Jamerike, vodi u San Pedro, cetardeset don pri njih. Jo nison til putovat bez njih jerbo nison jih til ostavit. Jo son bil registron za dvi zemje: za Australiju i za Ameriku, koja parvo dujde.

So, zovu me tamo u direktura da je jelno misto u avijonu prozno ako hoću putovat, ako ne, neka cekon. Ma jo govorin sonsobon: "Un je bolestan, svi po kampovima, more se sutra zatvorit kvota, a sal mi je prilika za sćiknut", i jo se surga. I jo son omakal.

Dusal son u San Pedro na dvodeset i četiri sicnja, a u New York na dvodeset i parvi. Onda je tukalo kupit sve pokujnemu ocu i materi, do peruna. Oni su dusli u morcu. I onda su isli na farmu u Surota. Onda su se vrotili nose u San Pedro, ali un kako bolestan, ni puno pasalo, un se je obisil. I finilo je. Jo son ga savol u stori kraj, ali ni til puć. Somo je spominjol "Baćali, Baćali" i "Zvonko, Zvonko". Ali ni zvol "Zvonko", nego "Iskurtone Guzice".

- E, Iskurtone Guzice, di si mi! A, Baćali, Baćali, di si mi! - Somo je njih spominjol i nikoga drugega. A jo, kal bi mu bil rekal: "Puj pul storega kraja!", bil bi mi rekal: "Ala, mestre, ca si vicast."

Jo bi bil sve ucinil za njega, jo son mu i kuću kupil i furnituru. U Komizu son zavorsil kako zidor. Dusal son ovamo - isal son na ribe, tarbuhon za kruhon. Da ću puć za zidora, a ni mene pitaju da tuko da iden ponovo u skulu. A ku će me hronit? Nison imol nikoga ku će me malo polbit, je. Onda je tukalo puć na ribe. I kal smo isli na ribe... i tu me je pok ćapalo, ma isto son se bil klerol (*to clear - osloboditi se, napustiti*) nje.

Sezdeset i pete son isal na farmu. Kupil son farmu. Kal son kupil farmu, sutra nison jimol co jist. Tri mijora dolorih son jimol, a kupil son farmu za dvodeset i dvo mijora. I onda udri vamo, udri namo - dvigal son se na noge. Bilo je dobro. No, sal hoće me grod potirod odotlec. Da muhe, da smrod, da vo - no, dusal je grod. I sal ca ću cinit? Zajubil son se u tu. Onda son kupil zemju daje i pocel son grodit novu farmu. I tako son ugrodil farmu ol sedandeset mijorih kokus: pedeset mijorih nesic, deset mijorih mladih i deset mijorih pilićih. Hrona je hola automatik, voda je hola automatik, prola su se joja automatik, struja je ubivala muhe, sve je bilo automatik.

Ca mi dohodi na pamet, kako je ocu utekla maska ca smo je zvoli Paner. Kal smo bizoli one veceri donil je bil masku sobon da će je na Bod ukarcat u kajić, da će je dat Taljoncima za poklon. Ovega mi zlamena. Utekla mu je iz Cvajtaka kuće. Corno maska. Čutila je ona da će finit u pinjatu. "A zol mi je da nison vazel i onu kozu", govori. Kal se je vej oslobodil, kal je ćutil da je na tvordo: "Ma, ben ti nega, Cvajtaku, da nismo mogli kozu vazest." Ali ca će ti, ni se un u Amerike mogal vidit. Ni un mogal bez Komize kako ni riba bez mora. I, kako son ti rekal, un se je pok razbolil, vej se is njin ni moglo i ... pok se je obisil. Oto vidis kaki je zivot. I dacet.

Ali, viruj mi, sa mojin zanoten ca son ga jo imol, bilo bi boje da nison nikal promislil na uteć i da son ostol onamo. Jo son pasol dobro. Jo son bil stekal budućnost za sebe i za svu moju famiju. Ali tako je duslo - rastava braka ... ali da se ne vroćon u prošlost jerbo prošlost je mene razbolila. Zatu son danas siromah. Ali meni nista ni briga jer svakoga mogu gledot u oci. Cisto. Zadovojan. Zdrov. Opet će duć. Sve ono ca je bilo. Bogatstvo ni somo dinar. Nojveće je bogatstvo zadovoljstvu. To je ono ca ti mislin reć. Boje bi bilo da nison nikal utekal. A dusal son vodi i prominil son ku zno koko zanotih. Dusal son vodi kako zidor. Nevoja me natirola da iden ribot. Otac i mati, braća - svi dusli u svit. Onda son ol ribora prominil zanot: kuhar - ribor. Kuhar non je bil utekal iz broda. Sezdeset i treće bili smo doli u Meksiko i kuhar non je isal pul doma. Govori meni kapiton: "Ti si nojmłaji na brodu, ti vajo da kuhos." A jo njemu: "Ma hol zbogon ti i kuhinja tvoja, jo nison nikal vidil pinjate." E, ma Ive Malnjazo, pokojan Tone Kvasina i Jovo Knezić: "Ne bacelej, moli, mi ćemo te naucit." I jedon don jedon me naucil juhu, drugi don drugi makarunodu i malo po malo posli tu somo dujde kal se butos u temu. I jo kuhon. Tako son ostol za kuhara.

I onda smo isli u Vistu kol Kadeta. Kadet me nagovoril da kupin farmu. Isli smo vidit tu farmu i jo kupi farmu. I tako son postol farmer.

U vu zemju kal pasos cetardeset i pet godisć nikur te neće. Ako ti nimos rabotu ol pri stabilu i da ti ides iskat posol i da si ti ne znon kaki rabotnik neće te nikur. Ca će un tebe storega vazest kal more jelnega ol dvodeset godisć.

Znos ku mi je nojboje rekal. Nikal neću zabortavit parvi don kal son dusal u Amerike u Surota pokujnega kuć. Ovega mi zlamena nosal son Beljamine sestru Ivanu - teta Ivanu. I ona sidi na katridu u Surota kuhinju i jo son intral unutra u kuhinju, a ona me gledo. Posmihuje se, gre pul mene - govori mi: "Oboj meni, sinko, ca si mi drog. Lip si, drog si mi, veliki si, jok si, ali znos, sinko, jelnu stvor ću ti reć: ova zemja ti je, sinko, sveto i prokletu. Kako je vazmes. Sal se misli." Nikal tu besidu neću zaboravit. Znos koliko je putih meni to besida dusla na pamet. Amerika: judi bez osjećaja, cviče bez vonja. A nojbojo zemja na svitu. Za mlodega koji hoće lavurat, nojbojo zemja. Ma more bit ne znon ku, niti te ku pito ca si ni koji si nego je imos zelenih. Zeleni ti je nojboji prijatej. George Washington - slika njegova. Nikur te ne pito jesi ti Gobre, jesi ti Skulor, jesi ti Pepe, nikur te ne pito koji si. Svak je is svakin prijatej "alo - alo", da ni klobovih (*chub*) ne bi se svit nonke vidil. Iz auta u kuću, iz kuće na posol, iz posla doma. Jedino se vidis

ako se ku ozeni ili ako ku umre. Kal ides u crkvu ili kal ides na pir. Onda se sastanes, razgovoros ononde ako te komodo, ako te ne komodo baj-baj (*bye-bye - zbogom*). Pri dvodeset godisć nahodili smo se svaku vecer jedon is drugin na čakulu, zaigrat na korte. Tega je isto, ali ne kako je bilo pri. Dusla je veliko invidija jedon na drugega. Nase zenske na primjer:" Ti imos veltrinu i tvoja je lipjo. Ne vajo, jo Moran imat lipju." Dolor te je poludil.

Sokole, umor je Buloda, umor je Karta, umor je Bene¹¹, a vej nikoga ni nonde na Tumbun i u Banciću.¹² Tukat će da mi idemo namo kal dujdemo u starust. Ozivit ćemo jopet Bancić. Iskupit će se nos dvo - tri legota. Tuko da Bancić jopet ozivi. Bancić je bil: nisi imol nista nego isto kako sardele stivone unutra. Popisat se puć, ma ako si isal popisat se izgubil si misto. Torpi. Jerbo nećes cut facendu. (*Čuje se zavijanje sirene na ulici čiji zvuk podsjeća na zavijanje psa*). Ono muj laje! Ono muj laje! Trak (*truck - poluteretno vozilo*). Muj trak laje! Da ga ni ku dokrećol. (*Diže se od stola, uzima daljinski upravljač, izlazi na terasu i ugasi sirenu*). Paso veliki trak onda zatrese i olma oldoje. Ovi broj jedan - ovodi izgosin trak, a broj dva je za zene auto. A pestu dolorih me je duslo za jelno i za drugu. A vako son sigur. Jer cin ga ku dokreće olma laje. Laje.

Bilješke

¹ Sveti Mihovil - područje oko crkve Svetoga Mihovila na brijegu sa sjeveroistočne strane Komiže. Pripovjedač svoju hiperboličnu komparaciju motivira svojim iskustvom iz djetinjstva vezanim za obiteljski vinograd na tom lokalitetu.

² Bod - poluotočić u komiškoj uvali sa nekoliko međusobno povezanih kuća. Tu je i kuća sudionika u bijegu koji bjegunce u toku dana sklanja u podrum.

³ Lucica - mala uvala u blizini mjesta bijega.

⁴ Kalanko - naziv za mali brodić - igračku koji su komiška djeca pravila od lima. Lokalitet Bod bio je često mjesto gdje su se djeca igrala tim limenim brodićima. Fingirana dječja igra, koja se spominje u ovoj priči, trebala je prikriti pravi razlog okupljanja djece na lokalitetu Bod.

⁵ Na poluotočiću Bod žene su obično prale iznutrice (dok je u Komiži bila klaonica) za pripremanje komiškog specijaliteta - "kulina".

⁶ Sveti Rok - crkva blizu poluotočića Bod s kojega bjegunci planiraju pobjeći.

⁷ Tresjavac - uvala na južnoj obali otoka Biševa, najčvenija ribolovna pozicija na području viškog arhipelaga.

⁸ Knjezerat - rt sa sjeverne strane komiške uvale, udaljen od Komiže jednu milju.

⁹ Svetac - otočić Sveti Andrija, udaljen od Komiže trinaest milja.

¹⁰ Komuna - renesansna tvrđava u Komiži s tornjem za sat.

¹¹ Buloda, Karta, Bene - stari Komižani poznati kao vrsni pripovjedači i zabavljači u društvu.

¹² Tumbun i Bancić - lokaliteti u Komiži poznati kao okupljališta starih Komižana, mjesta gdje su se pripovijedale facende.

Vjeko Giacomi Pirjica

3.

OL PALAGRUZE DO JELASKE

Jo son u San Pedro dvostidevet godisć. Nojlipje godine zivota son provel ovode. Ovode son ol sezdeset i druge, a utekal son iz Komize pedeset i osme.

Tal smo, svićoru, bili isli na Palagruzu. Moja namjera ni bila uteć. Dusli smo na Palagruzu na sardele. Jo son bil motorista jelnega broda "Trije". I zamolili su me družina da neka oparćon motur neka bude spreman za portit. I tako jo son prominil ulje, uredil sve ca je za uredit i, ca son von til reć, jo govorin njima da se ne bi til isporikat radi tega ca su me već toko putih zatvorali i meni je vej bilo dosta zatvora. "Ne boj se ti nista", govore oni, "tu se tebe ne tice." A u oti levut mi je bil i pokojan otac.

I, kal ti je bilo, duslo vrime za oputit motur. Vonka loje svite, stori spidu pol provu, a jedon mlodi provoje oputit motur. Provoje un, ma ne more mu ćapat.

- Ovo si non ga ti za despet okrojil! - govori un.

- Ca govoris sempjarije - jo govorin - provoj opet pok ćes ga oputit. - I oni se muće, ali nikako oputit. I, ca se dogodjo, Tonko Barsćonac govori:

- Vjeko, jo son mislil da si prijatej. - Kal mi je tu rekal, jo son iskocil do motora, ćapl manicu, zavartil je i pa - pa - pa - pa - pa.

Jeste vidili kako je ćapol! - A uz tu, kako son jo iskocil da njin dokozen da nison jo ono ca misle, mene otac ćapol za jaketu i sve mi botune rasporol kako son ućinil oni skus.

Oputili se pul Vieste. Jo se ne ispancon u nicemu, jo ne zelin bizat, ali vidin di gredu vonka rote. Govorin jo njima:

- Falili ste rotu. - I onda su voltali. Mi, koji nismo bizali, stoli smo pol provu, a vi mlodi gori na kuvertu. Njih je bilo pet-sest. I onda kal smo se frankali Palagruze, onda smo izosli gori na kuvertu.

Putujemo tako i, kal je bilo, dusli smo ispol Vieste na jelnu lanternu i jo njin govorin, meni je tu bilo poznoto:

– Svitlu, fermojmno ovodi jer unutra po noći perikulo je za se nasukat. Ovo je konol pok ćete se nasukat na sarbun. - Surgali smo blizu some lanterne . Jedon je moli skojić blizu some Vieste.

I onda ujutro, pri zore, dusal je lanternista borkun na nos da koji smo mi. Onda su mu ni rekli da su na brodu profugi, izbjeglice. Un govori da će zvat puliciju. Posli pul ure oto pulicija. Dusli smo nutra otin konolen.

I, ca se dogodjo, oni koji su bili nojzesći za uteć - tu je bil Pjero Silin i Viceta Marina sin - da ćedu se vrotit nose. A jo njin govorin:

– Ca ste vo ucinili! Sal mene prisilijete da jo moran ostat. Ako se jo vrotin nose i vi njin recete da son jo oputil motur, tu oni će mislit da son jo bil organizator i opet će me zatvorit godisće don. Sal jo, koji nison mislil uteć, moran ostat, ali niste judi, ni von nocin. - I onda meni otac pokojan pocel plakot, govori:

– Vjeko, ne znon ni som ca je boje za tebe. Ako ostanes, znos da te vej nikal neću vidit. Ako se vrotis, znos ca te cekio, a ako ostanes, vej se nećemo nikal vidit. - Tako se je i dogodilo.

Pok su nos olveli u Cremonu, a "Trija" je portila pul Komize. Jo son mogal uteć puno putih da son til. Hodil son na Palagruzu is pokujnin Bjazićon na jastoge i na nos su hodile taljonske kočće. Jo son se mogal ukarcat i uteć. Ali nison se mogal odvojiti ol Komize. Parvi put son se vrotil posli deset godisć kal mi je mati bila za umrit. A oca vej nison vidil. Ali dokle son bil u Komizu mati jos ni bila umorla, a jo son moral puć nose jer bi bil izgubil posol. Lavuro! son u "Star Kist"¹ kako električar. Dvo puta su mi proizvodzivali boravak, a onda son moral puć ća.

I, kal son bil u Bellinghamu², vidil son da se boje isploti puć na more. Onda son kupil brud ipo dvo miseca son hodil na salamune. Bil son se udril u fabriku - povridil skina i kolino. Napravili mi folsu kolino. Pok son isal u pensiju i tal son se pocel baviti ribascinun cesće nego pri. Sal iden na salamune svaku godisće. Ovega lita puć ću u South East Alasku jer se ocekiye dobru godisće. Toti je jelnu molu indijonsku misto. Zolnjih godisć Indijonci se toti naseliju sve veće i nastol je lipi gradić. Toti oni imaju sve svoje potrebe. Imaju svoje avijone, svoju bolnicu, a i dvi fabrike su napravili. Impakoju salamune ili ih izjacaju pok ih saju u Japon. Toti tece jelna rikica, a toti dobota nojveće ol svih rikih ca su u Jelasku gre ribe da izleze joja. Kal toliko ribe gre unutra i kal je toliko mole ribe vonka za njihovu jesku tu je dobru sinjol za iduću godisće. Vidis kako brize (*breeze - povjetarac*) veliko jata kako no na Palagruzu liti kal bi se bila dvigla briza sardel. Kal je toplo dvine se masa sardel iz dubine i vidite ih za tako reć justima na skorup. Rece se "vidi ih ca namo brize". I to jeska bila bi se dvigla gori i pocela brizit i salamuni se onda kupe kolo tega, toti se varte. Ako je puno te jeske i kal puno gre ribe u riku onda drugu godisće koju dujde bude puno bogato. Po temu se zno kal će bit dobru godisće.

U Komizu, kal son finil molu maturu, onda son bil isal u Beograd u skulu. Imol son dobru klapu. Ali prozvoli su nos bili reakcijun i izbacili iz skule. Ol Ministarstva prosvjete i kulture bil non je svima zabronjen upis u skulu. Onda son se vrotil u Komizu i pocel son ribot, a ucl son za zidora i pitura. Sal kal je bilo za ribot bil bi ribol, kal je bilo za lavurat ol zidora bil bi lavuro! kako zidor, a ako je bilo za piturovat bil bi piturovol.

Bil son u vojsku pedeset i druge, a brat mi je bil te godine utekal. Olma su me poceli krivo gledot. Misedon pri nego ca son dusal iz vojske, dobijen pismo Okruznega suda u Splitu da son osudjen sest misecih na prisilni rad. A zoc? Ni nikakvega befela na osnovu cega vos osudiju nego jednostavno da ste osudjeni. Cekoli su me dokle son dusal iz vojske. Posli niti setemonu don vajalo je puć u zatvor. Dusal mi je milicioner i govori:

- Vjeko, sutra se spremi, moraš ić u Split! - Jo son provol noć avukata da se bronin, neka mi recu kako i co. Ovi avukat, kal je prostil optuzbu, govori:

- Dujdi sutra pok ću ti znat reć jer ću jo puć u Okruzni sud i vidit tvoju osudu zoc i zbog cega, da mogu noć befel kako ću te bronit. - Govori un meni da je moja optuznica u ime naroda, ca oni recu, jer ako vi osudu u ime naroda osporavate onda se tretirote da ste protiv naroda, a kal ste protiv naroda onda ste i protiv drzave. A govori meni avukat:

- Mi nismo kompetenti da vodimo parnicu protiv drzave! - Kal si u ime naroda osudjen, tako mora bit jer narod ne more falit i nimos se vej komu zalit.

Jo son bil na prisilni rad u Splitu. Bil son dobar. Lavuro son. Cipol son darva i lozil stuve po kancelarijima. Obećoli su mi bili da će me za Bozić i Novu godišće molat doma. I Bozić gre sve blizje, blizje, blizje i jos je jedon don do Božića, ma jo govoriin sonsobon: "Reć ću onemu strazaru da do befel da govoriin sa sefon". I ni pasalo pul ure, otvoro strazar oni krakun i govori:

- Vjeko, zove te sef. - Gren gori.

- Šta je, Vjeko, šta hoćeš?

- Htio sam vas pitati šta će biti od obećanja da ću za Božić poći doma. Htio bih biti sa svojima.

- Vjeko, ja sam nastojao, ali ja ne mogu ništa. Tvoji iz Komiže nisu htjeli dozvoliti nego da odslužiš sve do kraja. - Tako je to islo.

Za veće ol dvojice je vlast kriva ca su utekli iz Komize. Zatu je Komiza ostala bez mladosti, bez zivota. Bil si u zicu i nisi smil, nisi mogal slobodno puj popisat se na zolo a da te kogod ne prati. Par putih je moja klapa bila napadnuta od onih ca su vlastima bili desno ruka. Prefin su nos stinjami pucoli.

Ali ovu stvor, svićoru, nikal neću zaboravit. Ovi ca je bil nojmłaji meju non ca smo utekli dohodi mi na pamet. I kal je bilo, u Itoliju, u kampu bile su specijolne komisije koje, kal vos saslusodu, dodu von pulitički azil ili vos vrote nose ako ne uspijete uteć pul Francuske. Bili bi priko noći dusli u baraku di ste stoli - ćapa vos i priko Sežane u Jugoslaviju is von. Sal, ca se dogodjo, on je bil nojmłaji i ti moli se uwik dorzol mene. Parvi put je bil isal na komisiju. Nisu mu doli pulitički azil. Onda, ca se dogodjo, jo son mu priveł na taljonski njegovu molbu da ga ostave za drugu komisiju da bi dobil pulitički azil. Jo son bil u kampu interpit za taljonski. I ta molba ni bila usvojena. Jo son bil poslon u drugi kamp di son cekol za puć u Australiju. A u to doba oti moli je pocel primat ol tete iz Australije dolore i pocel barabirat pomalo. Ca se dogodjo, onu molbu na taljonski jo son mu bil napisol i na hravoski i rekal mu da po temu uci kal dujde komisija da njın more ispjegat zoc i zboga cega, ali un se ni dorzol tega i, ca se dogodjo, priko noći su ga ćapali i poslali su ga nose. Kal su ga poslali nose, kal su ga priko Sežane poslali u Jugoslaviju, u parzun su mu nosli tu molbu. Da ku mu je tu molbu napisol. Da son mu je jo napisol. A jo son mu je somo priveł. I ta molba je bila u Komitet u Vis. A barz se jos cuvo u arhivu partije.

I tako von je tu bilo. Onda su bili pokujnega Momota zatvorili zobuj da kvari omladinu, da je un "učitelj zla". Jo imon ti ćlanak iz novinih. Hronil son ga i cuvon ga. "Učitelj zla"! Pisalo je kako je Momo organizator tih bjegova, kako omladinu uci taljonski, kako sakupjo mladust u Komizu i govori njın da ako idu uteć da neka nose sa sobon kriz jer da će njın kriz pomoć kal

dujdu u Itoliju. I kal dujdu tamo neka recu da ne vole komunizam. I Momo u zatvor sest mesecih. Na osnovu tega članka su ga zatvorili. A i muj otac je bil u zatvor. Kal su se bili vrotili levuton iz Vieste u Komizu svih su ih bili zatvorili. A govori njen milicioner kal su dusli u parzun:

– Sad ste pokazali tko ste i što ste!

Tako ti je to, svičoru. Mi koji smo bizali nismo se nodali da ćemo se kal vrotit, da ćemo vidit roditeje, da ćemo vej kal vidit Komizu. Jos je tezej roditejima bilo. Nisu znali koju će se jutro probudit i doznat da njen je dite uteklo, da ga vej neće nikal vidit. Mati moje zene govorila je: "Ako dico mislite uteč, da niste utekli kako jo znon jerbo jo ću vos ispijat."

Svit komiski koji je bil na položaje, koji je bil uz vlast, marzil je drugega. Sve druge je smatral neprijatejima, svak mu je bil sumjiv. Tu ni bilo lako polnit i tu je nojveče potirolo svit. Tako smo vodi u tujem svitu poceli novi zivot. Imali smo sriću da je ovodi fabrika Smocitota - "Star Kist". Svak je ol nos pocel lavurat u nju. Ona je bila mama za svakega ol nos koji je dusal ovodi. U "Star Kista" se je cinil pocetak zivota u Amerike.

Bilješke:

¹ "Star Kist" - tvornica ribljih konzervi koju je početkom ovog stoljeća osnovao Komižanin Martin Mate Bogdanović u San Pedru. Bila je to prva tvornica te vrste na pacifičkoj obali USA.

² Bellingham - ribarski gradić u blizini Seatlea u kojemu postoji manja kolonija Komižana koji se bave lovom lososa u Aljasci.

Drago Giacconi Pirjica

4.

OL MATEJUŠKE PUL PACIFIKA

U tu vrime ol svih Komizonih mlodih nojtezje je bilo meni.

Ti čes reć kako. Sal more bit da son jo bil divji, da jo nison bil olrajt (*all right - u redu, dobro*). Ali mene su nojpri iz skule... Nikal nisu nikoga potiroli iz skule, ali mene su, u sestu klasu kal son bil, potiroli vonka. Mene su potiroli, a zoc su me potiroli? Oni su napravili omladinske knjizice svima. I dusal je niki iz Okjucine. I un je dusal namo di je stul ol mestrovice i un je pocel zvat i dovat knjizice. Omladinske knjizice. Kal je meni dol jo son je iskidol. I kal son je jo iskidol, mene vonka skule. I kal su me potiroli onda son moral pologat privatni ispit pri njima. Onda son bil pol iz harvoskega. I na popravni ispit - pasol son. Onda je dusla selmo klasa i u pul godine opet su me hitili ča - potiroli me. Onda smo bili vrazji. Kolelastra je bil is non, Ivo Kovoc i drugi. Onda mestar iz matematike, pucoli smo se avijonima ol korte u njega. Pogodil ga je Ivo Kovocev, ca je u San Pedro. Un je njega pogodil. A palo je no me da son ga jo pogodil. I vonka iz skule. I opet privatni ispit. Opet me ova iz harvoskega tumbala i na popravni pasol. Opet na molu maturu. Pologol son cetiri predmeta na molu maturu. Opet me tumbala iz harvoskega. I tako nison mogal daje. A kal si imol molu maturu onda si mogal di hoćes. Rekli su mi: "Kal nimos molu maturu, za tebe ni skula nego veslo."

I onda son jo ribol tamo - vamo po girami, jaglicami. Ca son imol: cetarnaste - petnaste godisć. Tu se je zimi ribolo. Ribol son is Carnjulen, is Antusun. A liti na sardele. Bil son u "Triju". I onda ni bilo co. Tu je bilo tesko.

Ali parvi acident (*accident - neočekivan događaj*) ca je bil - Kirnjini su bili utekli is levuton, "Trijun", iz Tresjovca. Belica, Dunato, Kirnjini. Prisilili tamo u Tresjavac družinu i portili. Jo son bil is Toneton Antusun na Susac. Is drugun tratun "Trije". Onda smo mi dusli unutra. Onda tu lito riboli smo i, jedonput, loje svite u Valu¹, ali mi smo ostali levuton pol rivu za puć kasnije vonka di loje svitidu. I pasala je Kirnjinama mater, storo Kirnjina, pasala je grocon na glovu. Jo son se fermol is njun razgovorat. Pitol son je jesu njun pisala dica iz Itolije i ona je pok isla ča. Kal dohodin jo na levut - pulicija da ne smin puć u levut. Racunali su - ovi misle nočas uteć, toboze da je ona pozdravila po meni sine u Itoliju. I onda jo nison mogal puć na more.

Onda drugi put, za da jo mogu puć, Mićel Mejo za da jo iden na ribe is "Trijun", un je moral garantirat zo me. Onda je un garantinol i jo son hodil na more.

Onda je utekal is sandulun Mate Butorović Uho, ca su ga zvoli. Is njin dvo brata Pikletova i Frane Cvoncika. Oni su zajelno sandulun utekli na vesla. Ali, ca se je dogodilo?

Otac Franeta Cvoncike - un je svitil na Sike. I, kal je bilo, un je tu sandulu ćapol u remurć i potezol ih je lojun do pul puta za Itoliju. Onda se je vrotil nose na Sike i otle pomalo doma kuda da je bil na more. A oni su pok na jidra dusli do Itolije. A tu sandulu, bila je novo sandula, nju je Mate Uho bil dobil na inkanat, na drustveni tanac, kal je bil drustveni tanac tu je dobil i olma planirol is otun sandulun uteć.

Vinka Tratina bila je mlodo Mateta Butorovića. A mi smo bili puno dobri prijateji. Bili smo kako braća. Zajelno uvik i na tanac i svuder. Jo son znol da oni misle uteć. A jo so bil za druga u "Triju". Jo son znol onu nuć da će uteć. Ovi Mate Butorović bil je jedinac. Dohodimo mi is "Trijun" u rivu, a njegova mati na brud da je jo co znon obo Matetu. Jo njuh govorin da mucu. Place ona. Tako ti je tu lito pasalo.

Dusla je leva. Mene na levu. Uzelo me je za ročnog podoficira u marinu. Bili su vojni konkursi i jo son se jovil somo da iden vonka Komize bilo di. Svak je isal livo-desno. Dobil so karsćenicu, svidozbu i dohodin tamo, ali da mi je potriiba omladinsko karakteristika. Vroti se u Komizu. Piton kol koga se tu cini i rekli su mi koga da piton da mi napravi tu karakteristiku. I jo piton tu karakteristiku i doli su mi zatvorenu pismo da jo tu pridon u vojni odsjek. Ali kal son jo dusal doma, dohodi meni otac i pito me da mu pokozen pismo. Otvoril je pismi i prostil ga je i olma ga je iskidol i govori:

– Nemuj ni hodit tamo jerbo kako vodi pise ti tu ne mores dobit.

Onda su pocele gire. Zvol me je Nikica, Nadalota sin, govori:

– Drago, hobis ti dusal is menon i ocon ribot po Foru i Brocu, kočat nutra u konole? - I jo son pristol. Tu je bila jelna kočica, motur osan konjih, junker, dupli pistun, ali vozil je pet-est mij. Jo son iskupil svoje stvori i mi smo portili. Ali pri nego smo mi portili jo sve slike ol ditmonstva i iz Afrike kal smo bili u zbjeg, jo son sve tu bil iskupil i vazel sa sobon. Jer jo govorin ako buden imat ćoncu, vajo uteć. Cekola me je vojska i ni bilo druge, vajalo je uteć.

I onda, kal smo mi portili, zimsku doba, ti znos, molo kočca po Foru, po Brocu, deset kilih, dvodeset kilih, pok na ramen nosit, kasetu na ramen, nikal suh, nikal sit. Niz Bol, Sumartin, Supetar, Boboviće. Oli smo mi imali fogun. Digod bi se bilo iskuholo na kroj na sike. Nikal oprat se. Zivil si kako bestija. Nadalo je vej bil stariji covik, a ol Nikice ni bilo puno koristi. Jo son bil tovor koji je tu nosil. Pok po Solti - Tatinja, Livka... Tu je mene i sposilo ca son jo tu sve poznavol. Onda Nećujam, veliko badija.

Toti smo riboli dvodeset, dvostipet don. Isli smo u Splitsku pol Broc i tu vecer smo ujoli vonka Splitske bit će stu kilih gir. A tu je bilo na dvostiosan novembra. Nikica olma govori ocu:

– Ovo tuko u Splitu, vajo u Splitu prodat. - A otac će:

– Vraga izil, za se nazerat pastih. Tu se more i na Brocu prodat. - E onda smo ipak odlucili da idemo pul Splita. Stori Nadalo, un se je stavil pol provu spat, a mi smo se oputili pul Splita. E, ma i Nikica se je stavil pol provu. Jo son ostol na temun i pul Splita.

I rano ujutro - bandire po Splitu, rokete, Dan Republike pedeset i druge. Bit će bile dvi ure kal smo dusli. Armizali smo se ispol Matejuske i onda son se stavil i jo spat. Ujutro se budin, a ni nikoga. Nison cul kal su se dvigli. Kal son se jo probudil, onda son se obukal i pul peskarije.

Vidin jo - Nikica na jedon kantun, a otac na drugi. Prodoju gire. I gledon koko ribe koji imo. A bonaca kako ulje priko Splitskih vrot. I meni stori Nadalo govori:

- Drago, ovo ti, jos ćemo ovodi jelnu uru dokle ovo prodomo, ovo ti nisto dinarih pok puj kupi kruha. Un je meni dol i jo son izosal. A kal son izosal na vrota ol peskarije, olma mi je sarce pocelo ovako cinit. Hoću kupit kruha oli neću kupit kruha. Ispol peskarije bil je restoran i jo tamo popil son mliko i pojil jelnu pastu. I jo olma doli na Matejusk. Dohodin jo doli, bonaca kako ulje, a sarce mi rebatije, a moran borzo u vojsku. Ala, Mojko Isusova, ko će tu? Sal ono na kolunu je cima, onda je čapa, onda hoću - neću, hoću - neću. Devet urih ujutro je bilo. Kako sal jih cujen di zvone. Ma da ću molat cimu, a dohodi jedon na biciklu, govori:

- Je van treba što popravjat?

- Ne treba ništa. - A kal je isal ća, jo... dvigal son jo barbitu. Tu je bil moment. Dvigal son sidro, oputil makinu i olma son planirol. Sal vajo puć pul Trogira. Di ćes ti sal puć, u vroga. Do uru vrimena, jo ću duć do pul Solte - ćapat će me. I onda, jo govorin, ako me ku vidi reć će da son isal niz Marjon, neću bit sumjiv. I ćapol son se Marjana, niz Marjon, somi Marjon, Marjon, Marjon dokle son dusal do Ćiova, do punte ol Ćiova. Vozin niz Ćiovo, vozin, vozin dokle son dusal ispol Maslinice. Onda son ćapol dreto pul Maslinice. Vozin jo dreto pul Maslinice, vozin, vozin.

Toti na Maslinicu bila je jelna punta - mrtva straža. I jo son pasol niz somi kroj. Cujen tir. tu je vojnik pucol u me. A i na Vis su nikoliko putih pucoli no me. Ali jo tu ne obadon. I niz Soltu, niz Soltu, niz Soltu pul Splitskih vrot ol vonka. Onondi je Livka i Tatinja. Velike vale. Do sal nikur me ni ćapol. Onda kal son dusal u Tatinju unutra tamo jelna veliko pukotina - drugo valica. I jo son brud uvukal u tu pukotinu unutra i vezol ga dobro. Iskarcol son se. Vazel son svi dinar ca smo bili dobili od ribe i iskarcol son se na kroj i vako stoji bardo ol Tatinje gori, a nojpri son prominil ulje ol makine, napunil son petrolja i popenjol son se na bardo. Sakril son se u busak i cekon ca će se dogodit.

Oto ti prinuć, a jos je bilo sunce, dvo parsta sunca, oto ti patrolni: uuuuuuuuu, od ovamo iz Maslinice uuuuuuuuu, sve boje, boje uuuuuuuuuuu. Vidin ga jo, iza stinje ga gledon, a un je izosal iza punte ol Tatinje i voltoje se i ovo ti ga no. A na provu su dvo vojnika, gledaju kanoćolen. I dusal je nutra. Gledaju sve okolo u badiju. Ni vidil nista, ucinil je jir i vrotl se je. A meni sarce rebatije. Jo govorin, kal je un isal ća: "Ni vej sile koja će me ćapat, ni vej te sile!" Tu mi je dolo toko kuraja, a vej son bil izgubil stroh. Ni vej stroha. Ni da ćes ti u temu promislit da će pucot. Pok neka puco. Ni vej bilo stroha.

Isal son doli, oputil makinu, izosal iz vale i pul Visa. Pala je nuć, a jo son patrolnega cul di je kroz Splitsko vrota isal unutra. Oni su znali da se jo toti nindri vartin. Znali su oni da jo nison izosal vonka. Bit će kalkulali da son nosal nike prijateje u Splitu i da smo utekli. Uru posli tega ca son jo molol cime na Matejusk, pocela je potraga za menon.

I tako dusal jo do Visa i pul Okjucine. Dusal son u Veli dul.² Sal ne mogu ti jo reć koja je ura bila, jerbo mi smo onda racunali po zvezdima. Jo son dusal u Veli dul i armizol son brud. Meni ni bil problem uteć. Ali jo nison til uteć. Tukalo je zvat one kojima son obećol. I vajalo je puć po njih. Jo son bil rekal Vinkotu Mihatu: "Uvik dorzi kuću otvorenu, jerbo nikal se ne zno kal jo mogu duć po tebe." A un je zivil nondi di zive Karuzini, Zbradini. I toti, u Veli dul, pocimje muj kalvorij.

Sal vajo puć na noge pul Komize. Ostavil son brud. A vi znote kaki je Veli dul, ca ću von govorit. Dreto uzbaro kroz busak, a ni puta, ma kojega puta, a nuć, a glodan i zedan, a papuci

- to je bilo iskidono, staro, nevužno tako da son lesto ostol bus. Ali tu jo nison ćutil. Nonke ne znon kal son ostol bus. Jo kalkulon da je bilo pulnoća kal son dusal u Veli dul. I onda gori sve dreto kroz busak. Sve dreto, dreto, dreto do barda i onda pul Komize sve kroz busak. Dusal son u Komizu, a cujen muziku - drustveni tanac. Pasol son niz zuge, niz centralu, niz Potok i dohodin u Vinkota kuću. Probudi ga i onda dvigla mu se i zena. Jo mu govorin:

- Sal ti, Vinko, sal je tebe, sal mi moras pomoć. Puj zovi Pavulina Sikretova i puj u Trate i dovedi Vinku. - Vroćo se un nose is Pavulinon i govori mi da je Vinka u Pohumje. Onda jo govorin njima: "Znote ca je, brud bez nje neće portit." Onda smo dusli u Trate. Onda Trata govori da je ni doma. U nike Ankice, da je isla is njun u Pohumje³ da će tamo i prispat. Govorin jo Pavulinu Sikretu, a un je dosta bil zivce izgubil u Lepoglavu u parzun cetiri godine i un je svega vidil i prizivil, govorin jo njemu:

- Pavulin, ti ćeš sal puć u Poje⁴ priko Huma⁵, puć ćeš u Pohumje, nojdi je i reci njun da njun je otac bolestan. I ti mene cekoj is njun na Rovnu.⁶ - Mi gremo vonka ol Trate i da ćemo opet puć u Vinkota doma, kal doli jedon stoji vako, u kapotu ga je vidit, a skuro je. Jo govorin: "Gotova je! Ovo je UDBA!" Kal co - un, Pavulin.

- Znos - govori - stroh me je da me ne ćapaju. Svit govori da je svuder UDBA. - Jo govorin:

- Kal nećeš puć ti, moran puć jo. Bez nje ne gren! Pavulin, ti puj tamo nju dovedi na Rovnu. Jo i Vinko puć ćemo u Veli dul i duć ćemo u Plocu, iz Ploce na Rovnu i is von ću duć nose do broda. - Bilo je bokun miseca. Ali ni portalo ni misec, ni izgubil parst, ni pul noge, obo temu se ni mislilo. I un je pristol.

Kal je Vinko til holćat, a Katarina, njegova zena, oni su imali dvoje dice, onda za rastavit se. Jo govorin Katarini:

- Moća, vazmi dicu i moća! - A ona da neće is dicun. A Vinko njuj govori da ostavi dicu materi i ocu, ali ona da neće bez dice. Onda ona da bi sa dicun dusla i ona, a Vinko neće. Onda, ca ću ti provjat, tu je bila muka. I jo i Vinko istin puten nose u Veli dul. Dusli smo u Veli dul, a un je bil malo vrazji. Un je pri bil u zatvor jer su ga bili ćapali zajelno is meni braton Vjekoton i Momoton. Oni su bili u zatvoru radi tega ca su ih optuzili da su mislili bizat. Na sumju su jih bili ćapali.

I onda, kal smo jo i Vinko dusli u Veli dul, kal smo se ukarcali, govori Vinko:

- Sal da me i ubiju, bas me briga, barenko znon da son se ukarcol u brud. Bil son u zatvor, a nison se bil ni ukarcol u brud. - I oputi jo makinu i ala pul Barjokih⁷ pok pul Stupisćo⁸ i kolo punte pok pul Ploce.⁹ Vinko je ostol u levutu, a jo se iskarcol na kraj i uzbardo. Ala sal na drugi kalvarij. Ala pul Rovne. Ne znon jeson hodil oli son letil. Dohodin je na Rovnu - nikoga! Ni zive duse! Nikoga! Oziren se vamo - namo. Kal cujen namo na oni kantun kako niki glos. I jo tarcin pul tega glosa. Gren jo blizje - un i ona. I onda son ih arvol.

- A ca je, di ste? - A da cekaju uru vrimena. Un ni proracunol. Njemu je bilo uru vrimena za duć u Poje, a meni se hoće tri - cetiri ure za duć iz Komize u Veli dul, iz Velega dola brodon do Ploce i iz Ploce opet nanoge na Rovnu. Tri ure nojmanje za oti put, ako ne i veće, a i cetiri ure. Dusal son k njima i govorin jo Pavulinu:

- Ti nećeš sal na brud. Ti puj u Komizu i zovi Luku Radina i sve one ca su mislili da će uteć. Ti dovedi njih na Plocu. - I tako smo ostali. On se je vrotil nose u Komizu, a jo vazel Vinku i

nizbardo pul Ploce. Dujdi doli i oputi makinu i pul Bisova. Jos je bila nuć kal smo intrali u Medvidinu.¹⁰

Kal son jo portil iz Tatinje i svi ti put ca son ucinil, i dvo barda pasat i svu tu manovru i duć pri zore u Medvidinu. Mogal son jo duć u Plocu olma, ali nison jo racunol da će Vinka bit u Poje. A nison racunol ni da je ono bardo onako visoko, da ni puta. Meni u nemu momentu cinilo mi se je da son lalahan kako tvica, da ću jo tu priletit.

I, kume, dusli smo u spilu do some sike, vezali smo se, bilo je skuro. Onda smo iskarcali sve stvori Nadalota onondi na siku. Jedino zol mi je ca nison mislil, ca nison pineze ol kočonjo, ca ti dinar nison ostavil toti, nego dinar son vazel sobon i gospodoru ol kočce na koju smo dusli dol son svi ti dinar. A ku će tu u nemu promislit!

I sal smo u spilu. Onda son jo is onin uljen ol deskarika, is onin cornin napisol: "Drago, Vinka, Vinko, 29. XI. 1952. na putu za Italiju." I tako u spilu cili don u skuro. I sal dolazi vecer... Ma ti bi se to mogal propitat u Komizu - Vinko Mihat govori da je vlast znala da smo mi u spilu, da nos je vojni brud cekol vonka Tresjovca kal ćemo izoć da nos toti mitraljiraju. I da je bil vojniki na Bisovo, gori na Velu goru sa zadatkon da gledol kal ćemo mi izoć.

I sal dolazi vecer. Tuko se vrotit iz Bisova opet na Plocu. Tuko ukarcat one koje Pavulin imo dovest drugu nuć. I kal je bilo za izoć vonka spile, Vinko meni govori:

-Drago, jo son ozenjen, jo imon zenu, imon dicu, jo bi da mi portimo olma. - On se je strasil puć nose. On je zelil dreto pul Itolije. Racunol je da je veliki rizik puć nose. O, da smo mi bizali kako drugi da nikur ne zno, onda bi bilo okej, ali jo son bil toliko tvardoglov i toliko viran mojuri da son jo moral puć nose. Nojpri je bil problem ukarcat Vinku, sal je vajalo ukarcat one kojima son obećol da ću duć po njih. Vinko govori da ako jo mislin puć nose, da je un ozenjen, da un misli da će nos ćapat, da un ne zeli puć tamo, nego da će un ostat toti digod kolo Medvidine i da kal se vrotin da ga dujden vazest. Jo mu govorin na tu:

-Visko, ako ćes duć, dujdi. Jo se vrotit po tebe neću. - I onda je un dusal. I onda smo portili i dusli do Ploce. Vezali smo se nondi na sike, na roke. Oto jih, izviri iz buska. Izviril je parvi, izviri je drugi pok treći. A jo son racunol da će ih un dovest pun brud. Onda me je nikako ubilo. Gledon - somo tri. Gledon Pavulina, Ankicu - njegovu mlodu i piton Pavulina:

-Di su drugi? - Govori:

-Jo son njen rekal, ali oni se strase, oca su ti zatvorili u parzun. - Onda govori Vinko Pavulinu Manzotu:

-Di ćes ti is tun tvojun mladun, otac ti je pek i ol tega zivi ca mu ti nosis sumu za peč kruh. Ako ti uteces otac će ti morat zatvorit peč. Un zivi ol tega. - A jo mu govorin:

-Amu nećemo ga nosit na rame, kal je odlucil neka gre.

I ukarcali su se. I kako smo jimali jidra, bilo je pocelo jugo puhat, tako smo mogli jidrit. I Vinkota son stavil na temun, a Pavulin Sikre do njega. Dol son mu rotu kako će gledol zvizde. Priko desnega ramena gledos zvizdu tarmuntonu, ali tuko malo vuje, cetardeset i pet grodih od ramena da ne dujdes na Palagruzuz. Za duć na Palagruzuz zvizda tarmuntona je dreto priko desnega ramena. Jo son znol rotu za Gargano, za Vieste.

Ali uru posli vajalo je kalat jidra - zapuhalo jugo. Priko svega broda je mećalo tako da son jo stalno sekol i cuvol makinu i gledol njih pol provu. I onda, kako son jo bil doli i tekeril (*take*

care - brinuti o nečemu) ti motur, kako son dol veče spida (*speed - brzina*) makini, tako se je makina pocela grijot. Onda son mokru vriču stavil priko makine, a tu je gore. Sriča da je Njemac napravil tu makinu. I uvik son mečol more po vriči, ali to je rong (*wrong - pogrešno*). Jer makina boje da je tepla. I onda son jo tu sekal i gledol njih pol provu. Ol doli vidin jo prema zvizdami da se je brud voltol u karmu. Vinko je voltol, ni avertil na tarmuntonu. Jo mu ispravil rotu i voga pul Itolije. I tako smo navigali.

I tako smo do jutra hrestali more. Ni nikoga. Ni kraja. A kaku je bilo vrime, jo ne znon. Jo znon da son svu vrime sekal, da je priko cilega broda mečolo i da je pol provu bil sve jedon misun. Ko će tu znat!

I sviče zora - ni kraja, ni kraja. A ni jili ni pili, ovo več treći don bez vode i hrone. Ali komu je i palo na pamet za jist i pit. Spominjen se - Katarina, zena Vinkota, kal son dusal u njih doma, osikla je naroncu na fete i stavila je cukara ol gore da neka pojnin to. Nison mogal ni zalogoja. Ni mi jedon zalogoj mogal pasat. I onda na horizontu pokozale su se kočće, nisto skurega i napri, napri - kočće. Kal vidimo - novo kočća, brajt nju (*bright new - posve nov*) kočća. Zvola se je "Resorgimento". Tu hoće reć "uskarsnuće", a kapiton kočće je bil Sergio Pisani. To nikal ne mogu zaboravit. Oni su svi tu zaboravili. Jo bi ih bil pitol koji nos je brud čapol, koji je bil kapiton. Ne znaju. Sergio Pisani iz Molfette.

I onda smo dusli i gremo blizje, blizje kočće. I onda son jih jo molil da nos vazmu. A mi smo znali taljonski. Mi smo za vrime Itolije holi u skulu taljonsku. Mi smo znali taljonski. Za vrime okupacije mi smo na taljonski ucili. I onda rekli smo njin da smo profugi. Onda je rekai da cetiri ure un mora potezat, da su pena stavili mrizu, da neka cekomo, da će nos vazest. Ali u temu momentu pitomo mi da di smo. A da smo cetiri mije ol kraja, da se ono vidi kroj, da se vidi Vieste, onu puntu ol onega parsta, ol Gargana. Jelnu cetiri mije. I Mihai, kal je cul, ingranol je motur i da moća mi pul kraja, da ku će cekot cetiri ure. Jo govorin:

– Ma di ćeš sal, u vroga! Un vidi kroj, mi ga ne vidimo. Ali da ni bilo zenskih pol provu barz bi bil i jo pristol da idemo pul kraja, ali vej nisi znol jesu zive jesu mortve. I onda son jo iskocil na karmu i vazel temun. Govorin jo:

– Vinko, jo ću se iskarcat, iskarcat ćemo ve zenske, ako ćete vi puć, vi pujte. Jo ću se iskarcat na kočću. - I tako smo rekli kapitonu da imomo te zenske napul mortve, da nos vazme, da ćemo cekot. Da olrajt i poceli smo zenske iskarcovat. Tu ni bilo lako: jugo i un poteze kočću i mi iz bonde. I kal smo jih iskarcali, jos je ostol Mihai, kal oto ti avijon. Čoro se je vidila carnjeno zvizda. Napravil je jir kolo nos. Avijon na nos i onda je niz somu provu voltol ovako. Onda je ucinil vultu jelnu, onda drugu koko je gul nizje mogal, onda je omakal. Kal je ovi kapiton vidil avijon, ni hobotnica ne minjo kolure kako jih je un minjol. Oni su cekoli svaki moment kal će pocet mitraljirat. Ali kal je vidil da je un ucinil dvi vulte i omakal, onda je bila veliko manovra. Levut je vezon iz bonde, a un kumando da molaju brud i kočću gori, ful spid (*full speed - najveća brzina*) da se dvine kočća. Jo son dusal na bondu, a brud je ono tupal kako smo ga vezali za se prikarcat. Govori kapiton:

– Mola brud, mola sve i bizmo! - Sal ocekiju da će duć patrolni brud. Do some koste su se u ono doba uzali zalećat. Onda jo, kako je vojalo, iskocil son jo u levut i znon da son pol na kolina na provu i jedon moli Taljonac je bil, cetarnaste-petnaste godišć, tumbol mi je debelu lanconu i jo son vezol za provu i, kako su dvizoli kočću, uspil son se prikarcat. Kal smo zavezli, da si ti vidil tu, jos je kočća bila u more, ona saka je bila u more, kapiton je otvoril oni pokriv ol makine i zavikal je doli makinisti: "Tutta la forza!" Kal je "Risorgimento" zadimil, a levut svi u pinu. I tira

nos, tira nos. I ispomljen se, kuhar je napravil makarunodu na skampe, one spuže i mi smo se najili. Parvi put smo se okusili posli, pitoj ti Mojku Bozju, olkal nison jil.

Tako dusli mi u kraj. Dusli u Molfettu. I toti son jo falil - ovi dinar ca smo bili čapali kočonjen, ca son ga bil vazel, sve ca smo bili iskupili u misec don kočonjo, jo son izvadil i dol kapitonu broda. Jo govorin:

- Ovo je za ono ca ste nos sposili, ovo je sve ca jimon. - Tu jo nison smil dat. Ti judi ca su se mucili, uzel son njen brud, i jos te pineze son njen vazel. Ali ku će mislit u temu momentu. I onda smo dusli u Molfetu i tamo smo prinočili u parzun. Nisu non doli ni fresodu nego na ciment. Bile su ploce u zatvoru i stavili nos nutra.

Sutradon su nos olveli auton pul Barija. Tamo su nos doveli u jedon veliki parzun. Barz je dvodeset vrot pri non otvorilo. I onda nos je stavil po dvo u ćeliju.

Sutradon ispitivonje. Dohodimo na ispite. Vako jelna kamara je, toti je stul i dohode tri covika ol nasih. Sal bi jo mogal razlikovot jesu Harvoti jesu Sarbi, ali onda jo nison bil daje Splita nikal. Ninder daje Splita nison bil nikal. Po cemu son jo mogal znat je Harvot, je Slovenac, je Sarb oli je Carnogorac. Ali onda smo mi znali u ono doba u Itoliju da je bilo četnikih i ustasih. Četnici u jelne kampe, ustase u druge. Ako dujde niki da je spijun - ubit će ga. Ili dujde jedon Sarbijonac u ustaski kamp oli Harvot di su četnici - ubit ćedu ga. Tu je bilo puno perikulo, tu je cudo bilo u ono doba. I mi smo imali ti stroh u sebi di ćemo mi upast. Hoćemo upast di su četnici oli di su ustase, nismo znali.

I poceli su ispitivat. Sal ovi ca su bili u vojsku, oni su znali podatke o četi, o diviziji, di je bil, koji je bil komandont. Sve su oni tu morali reć koji su bili u vojsku. Onda su non donili slike ol Visa. Tu su bile slike ca mi nismo nonke znali za njih. I ono ca se gre pul Huma, Carnjene stine, ca je nutra izbuzono, oni su non rekli ca je i kako je i zoc je, a oli smo mi znali ca vojska toti cini. "To će bit centrala nutra u bardo u slucaju rata", rekli su non. Onda su non kozali slike ol Visa. Oni su te slike vadili kal su one kočće taljonske hodile. Da su se priko noći agenti iskarcovali iz kočih i slikovali Komizu. Tako su oni non rekli. I onda na ispite sest don. Sal mene nisu puno ispitivali, ali onih koji su bili u partizane njih su veće ispitivali. Onda bi te poslol spat pok bi ti rekai da se po noći mislis i da mu ujutro dujdes reć ca njega zanimo.

I kal je tu finilo, a sva tri ca su nos ispitivali su ol nasih bili i lavurali za taljonske vlasti. Onda pitaju oni nos da koje smo mi stranke. A sal koje smo mi stranke? A sal da mi znomo da su ustase, mi bismo rekli da smo Harvoti, ali ako su četnici, ca ćemo onda? A govori Mihai:

- Mi nismo dosli ovdje da bismo se opredjelili za bilo koju stranku.

- A onda vi niste političke izbjeglice! Vi ste ekonomske izbjeglice i mi takve vraćamo. - Onda mu jo govorin:

- Meni je otac bio nacionalist i ja sam iz nacionalističke famije. - A jedon se dvize i doje mi ruku da mu je drogo i da će me pomoć. A govori Vinko:

- I ja sam! - I sal svi govore: "I ja sam! I ja sam!" I tako smo svi postali nacionalisti i tako smo postali pulitčki izbjeglice. I sutra smo isli za kamp. Zenske su isle separatno u jedon kamp blizu Rima, u kamp za zenske ili za ozenjene. A vamo mi muski upućeni smo u Frascati. To je vako na bardo, a zima, snig, led. Tu je bil kamp za kriminalce.

Sal u kriminalni kamp bila su dvo odjela. U jedon odjel su bili kriminalci. Visoki zid okoio i karaule, a drugi odjel somo je bila kapija i barake unutra. Onda iz ovega odjela mogal si izvadit

dozvolu da ides u Altari, jelno molu misto - Altari. Ali u ovi kriminalni kamp, ovodi je bilo nacija cilega svita. Kriminalci iz cile Itolije su bili toti. I mi smo bili u barake, po pedeset u baraku. A nasi Komizoni koji su pri mene bili, svi su bili u ovi drugi - slobodni kamp.

Pitonje je da li mi jimomo koji delikt ili smo somo pulitički izbjeglice. A toti je bilo svega i svacega. I ubojstvih si vidil i nuzih i svakega zla. Taljoni te zatvore u pet urih u baraku, sal hoćemo se mi zaklat unutra, pobit, tu njih ni briga. Onda si toti vidil svega. Jedonput jelnega Garka, racunali su da je spijun i na korner (*corner - ugao*) ol barake, bila je jelna stuva, mećalo se darva, tumbali mu scavinu priko glove - panodu su ucinili ol njega. Kal bi bili igrali ajnca pok bi se bili stali tuć nuzima. Jo bi se bil soto ispol posteje uvukal.

Onda toti u kampu pocela ota politikarija. Hrvat - Srb, ovo - ono. Tu non ni olgovoralo. Utekli smo ispri nevoje, a sal pulitikarija!

Bil je jedon Rodo, Sinjanin, veliki ovako:

– A ti si naš brat Hrvat!

– A jesan. - A bila je zima, znos, a jo mu govorin:

– Zima mi je, nemam cipela, bos sam, da li bi mogao dobit negdje jedne cipele?

– Pa ne boj se ti, ti si naš Hrvat. Tamo ima Stric, pa idi kod našeg Strica, reci da te je Rodo poslao. - I pokozol mi je niko vrota, a tu je bil niki generol ustaski.

– Što hoćeš ti?

– A poslao me je Rođo, nemam cipela, zima je, bi li mogao dobit jedne cipele? - Čapol se je za joja:

– Evo tebi cipele! - Omakal son jo, a bilo je to kolo desetega prosinca.

Dohodi Bozić. U slobolnemu kampu je crikva. I jelna je kapija sa strazaron. Onda je dusal niki Draganović ca je bil glavni ol Harvoskega komiteta svetega Jerolima u Rimu. Un je bil glavni za Harvote u Itoliju. I dohodi Bozić, a da će un dovat misu u tu crikvu i un je napravil da sve Harvote iz kriminalnega kampa posju pri strazarima u tu crikvu, da dujdemo na misu. Bilo nose je jelnu dvodeset. Jo son se ponodol da bi mogal cagod pomoć. Ali pomoći ni bilo.

Kuri vrime, dohodi Uskars i opet nos zove. A ovi drugi Komizoni - niki su se olma upisali u ustase somo za pri dobit vizu za portit iz tega pakla.

I jo son isal tamo u red za na misu. I ovi ol Harvoskega komiteta svetega Jerolima govori toti u crikvu:

– Braćo Hrvati, koliko je istina da je Isus danas uskrsnuo, toliko je istina da će naša hrvatska država uskrsnuti. - Posli te mise primistili su me u slobolni kamp. Posli sest misecih robije dusal son u slobolni kamp. U ti kamp ostol son cetiri-pet misecih. I otle su nos priselili u Aversu - Napoli. Petnaste kilometrih smo bili od Napolija.

I onda toti, to je bil slobolni kamp, imol si svoju kamaru. Mogal si puj vonka kal te je voja. Onda te pito za lavur hoće se prijovit. I jo son se jovil za kuhara. Kal me je dusal red za lavurat, uzal me je za prat marmite, one velike kazane. I tu son prol. Posli me je duslo za cipat darva. Govori meni kapo da hobi volil stalno lavurat u kuhinju. Tal son ostol za pomoćnika kuhara. Toti son lavurol dvo godišćo.

Sal je jelna drugo facenda. Sal, kume, toti u ti slobolni kamp i toti je bilo pulitike. Ovi drugi svi se se upisali u ustase, a jo nison til u nikakvu organizaciju. I tamo bi bila misa svaku nediju. Sal ovi Komizoni bili su veliki neprijateji ustasih, a morali su glumit da su za ustase, a jo nison til glumit. Bile su dvi organizacije. Mi kako katolici pripadoli smo organizaciji AI (aiuti internazionali), a nekatolici bili su u drugu organizaciju.

I posli dvi godine ca smo bili toti u kampu, ni izlaza ni emigracije nikakve. I laji toti.

Sal se je culo da se otvoro emigracija za Čile. I tu se je proglosilo i da dohodi jedon pop i da će razgovorat sa svima iz organizacije. I oti pop na misu prediko i govori:

- Braćo Hrvati, otvorila se je emigracija za nas katolike u Čile i tko želi, preko nas će ići u Čile. Samo Drago Giaconi, on će ostat ovdje, on će umrijet ovdje kao kriminalac. - Jo olma k njemu posli mise i govorin mu:

- Velečasni, čuo sam što ste rekli. Mi smo u tujoj zemlji. Vi nemojte brinut za mene i nemojte više spominjat moje ime! - Posli tega odlucil son se ispisat iz organizacije Aiuti Internazionali. Dusal son tamo, a ovi jedon mi govori da jo ne mogu dobit ispisnicu jer son katolik.

- A ako promijenim vjeru?

- I ti bi promijenio vjeru!

- U dvadeset četiri sata! Kad ti meni ne das propusnicu kao katoliku. Svi su otišli, a ja moram ovdje krepiti kao pas. U dvadeset četiri sata bih promijenio vjeru!

- Kad je tako, evo ti propusnica.

- Ja imam namjeru poč u Čile - govorin mu jo. - Ja sam ribar i tamo ima Komižana ribara. - Doli su riboli Komizoni. "Star Kist"¹¹ iz San Pedra je doli slol brode da ribaju. Sve Komizoni kapitoni. Bilo je pet brodih "Star Kista", sve Komizoni. I onda jo govorin tako, ali mi olgovoraju da ne saju za Čile nego za Australiju i Kanadu. Ali jo son inzistiro da iden u Čile i onda su mi odobrili. Napravili su mi pasaparat i dobil son vizu.

U Napoli son dobil tiketu (*ticket - putna karta*) i na "Marka Pola" son se vajol ukarcat. I jos u mi doli stu dolorih. I, kal je bilo, kupil son kufer, balon-mantel i u Napoli u harbor dohodin kako turist. I tako son se ukarcol na "Marka Pola".

Portili smo uvecer za Barcelonu. I iz Barcelone do Čilea trideset i dvo dona. Iz Barcelona na Canaris, onda Venezuela, onda Cartagena Columbija. Onda Colon. Pok smo pasali Panamski konol. Onda u Bonaventuru iz druge bonde. Onda u Ekvador, u Guavaquil. Sal u Guavaquil smo karcali banane. Donili su banane i pokrili incerodun. A doli oni jalni Ekvatorijanci, oni monki (*monkey - majmun*) cekaju da njin se cagod hiti. A mi onima bananima udri u njih. I onda Callao, onda Arica, onda Iquique. Jo son moral duć u Valparaiso.

Kal smo dusli, ukarcali su nos u kamijon i onda na stadion. Toti je isto kako Dachau - koncentracioni logor. Unutra su emigrante zatvorali kako stoku. Jedon put si imol na don kacjolu juhe. I ako si jedon put izosal iz stadiona vonka, vej ne mores nutra. U Itoliju je bilo puno boje.

Sal di ćes puć vonka. Ni posla - umrit ćes ol gloda. Makor toti dobijes pijat juhe i imos di leć. One matere, ona dica placu. Posli nikoliko don zovu me da dujden toti i toti. Dohodin jo toti i jelna zensko ol te organizacije zove me:

- Ti si jedini emigrant od naše organizacije u ovoj grupi i ja sam zadužena za tebe. Ako ti izađeš iz ovoga stadiona ti već nemaš ništa s nama. Mi ćemo ti nać posao i ti si aut. - Onda jo njuj govorin da bi isal u Iquique, a ona pito da li son jo sigur di gren. Onda jo provjen obo nasin riborima tamo. I plotila mi je put i olvela me na airport (*air-port - zračna luka*) ali vajalo je polpisat da vej nimon pravo na pomuč. I jo son polpisol, stavila me na avijon i gotova je.

Odletil son u Iquique. Dusal u porat. I gledon jo toti brodi "Oakland", "Virginia II", "Excellent", "Robin Hood" - sve su to bili brodi iz San Pedra ca su riboli u Iquique.

E, kal son dusal tamo, a tamo ni gofa di će brud duć na gofu. Velo je vala, a brodi su vonka na onkoru. Dohodi jelna barkasa i onda se ukarcoj na barkasu i nosi me tamo. I dohodin jo tamo, kal vidin na deku "Oaklanda" Luku Baraku, vidin Brocanina Tonita Svarčića i vidin Pjerina Buccija. A un se smije, veseli mi se. Govori Pjerin:

- A vidis onega namo? - Tu je bil kapiton. A govori kapiton:

- Poboga, Pirja! - Ku? Jaki Karuza, Anke Burmazove brat! Onda kal su dusli drugi brodi, onda su vidili izmeju sebe di će me ukarcat. I onda je ostalo da će me ukarcat kol Surota, da ću se ukarcat na "Robin Hooda". I tako son pocel ribot.

Ti zivot ni durol puno. Tu se je raspalo. Vajalo je puć za Peru. Kal son dusal u Peru, sal pocimje drugo storija ol trideset godišć zivota. Malo olkal son se ukarcol za kuhara na brodu "Robin Hood", culi su priko radija da fali kuhar na nikemu brodu u Peru isto ol "Star Kist" kumpanjije. I jovili su iz ovega broda da son dobar kuhar i onda son dobil vizu i pul Perua. I tako je pocel muj zivot u Peruu.

Jo son ribol po cilemu Oceanu. Ol Australije i New Zelanda do Samoa. Tu su bili veliki tuna-boti (*tuna-boat - brod tunolovac*). Jo son runil (*to run - voditi, upravljati*) nekoliko brodih. Sve su tu bili brodi "Star Kista".

Tezak je tu bil zivot. Dvo puta son sinkil (*to sink - tonuti*). Kal son dusal iz Perua u San Pedro, onda smo se potopili. Sposil son se - ne znon ni som kako, ali jedva son ostol ziv.

Mi smo riboli u Mexico. Sal na ti brud bilo je osan tangih (*tank - cisterna*). Bili smo se napunili palamidih. Bilo je tu dvodeset mij ol kraja. I onda, mi smo se napunili toti u dvo dona, napunili smo sedan tangih. Sal smo sve ovo napunili, a u jelnu tangu je bilo petrolja. Sal, kako smo ujoli sedan-osan tonulodih veće nego ca more stat u tange, na deku (*deck - paluba*) smo zagrodili. Jo son bil dek bos (*deck boss - zapovjednik palube na brodu*). I tako smo na jelnu bondu stavili tih sedan-osan tonulodih ribe. I blizu smo bili vale Magdalena u Mexico. Tu je veliko, veliko badija. Kal smo surgali non je bilo do kraja jos dvi mije. A bit će bilo osan pasih dubine. Bilo je pulnoća kal smo surgali. Duslo vrime ol pićo. Makinista je bil jedon Portugez. Cin se otvori butilja gotuv je.

Sal, brud se je malo iskrivil jer je veće piza na jelnu bondu, a tu tangu je vajalo oprat ol petrolja u sapun. I kal smo oproli, a jo govorin judima: "Oproli smo sve, sal ću jo rezentat", znos ono friskun vodun rezentat. "Dvinite skale, meni ni potriba skol." Jo se dvinen gori po cjevima.

I onda, toti je bil jedon Branko, Slovenac, i jos jedon. I ovi makinista isal doli. Jo son u tangu. Makinista je isal prilit petrolje iz tange u tangu i, kako je bil pjon, falil je. Prilil je petrolje na onu bondu di je bila riba gori na deku. A jo doli u tangu. Kapiton isal u makinu vidit zoc se brud nagingje. Ali u temu momentu sinkila je karma soto. Sal oni ca su bili na deku ne molat skif

(*skiff - pomočni čamac na tunolovcu koji vuče mrežu prilikom opasivanja ribe*). Skif je bil na karmu i onda jimo oni pelikan huk (*pelican hook - vrsta kuke*), somo potegnit i un gre u more. Imali smo veliki teski skif. I ove pizde nisu molali skif nego su iskocili u more. Kal su vidili da tu gre soto, niti su zavikli meni da izojeden, nego iskocili u more. A kapiton isal u makinu. I hruplo je uuuuuuum. Doli u makinu, kako se je brud nogal, poletili su oni skafeti puni gvozdarije i alota ol makine. I sve je tu palo doli i tu je bublo buuuuum.

Iskocil son, a ni skol. A niz bondu river (*river - rijeka*) one vode intral je nutra i ona fuga, a kal je hruplo doli, olma se je letrika izgosila i olma su stopile (*to stop - stati, zaustaviti*) makine. A jo son se pocel penjat, en ti boga, a furcu son imol, asti boga. Voda gre nutra. I bile su iz kuhinje jelne skalice ol kuhinje i toti son izosal vonka, a pulnoča je bilo. Cujen - oni pliju, a brud somo ca ni poletil. To je bilo somo moment. Tumba one duge stivale. Dokle son jo njih isvukal jo son finil na kolumbu. Brud se je voltol napuko i jo iz kolumbe skocil u more i zavezal malo, a brud soto. Ali kal je brud udril, tu je bilo osan pasih dubine, nadretil se je i dobota me je oni jorbul čapol i oni bum. Kal se je tu vrotilo, kako je tu zasijalo malo ol mene. Znos oni brud kal je dusal doli, nalodjen (*to load - nakrcati*) brud, pok onin jorbulon kako je tu zasijalo. Voko je pasol ol mene. I isplivole su korke ol mrize i oni pliju po korkima (*cork - pluto*). Ni znol plivot navigator. Kapiton se je utopil. I onda isplivole korke i ovi navigator i ovi Branko Slovenac, kako nisu znali plivot, čapali se korkih ol mrize i stali su na te korke. Darze korke ispol sebe. Doplivol jo do njih, piton jih i govore da ni kapitona i da ni makiniste. Ostali su soto.

Sal vej ni stroha. U otemu momentu ti izgubis stroh. Posli te je stroh. I tako plijemo. Onda je isplivola tapa ol makine i jo je potegal, nabil korke ispol nje i stol na tapu.

Bil je jedon Milan ninder iz mađarske granice. Bil je nako berikin, a dobro je plivol. Onda je isplivola jelna lata od ulja. Uzel jo tega ulja i svi son se tin uljen namazol. I dol son njima da se namazu. Tu ulje te bokun cuvo ol hlalnoće, jerbo zima je. A vice navigator da vej no more plivot, a mi smo na suho na tapu. Potegli mi navigatora. Sposili ga. Somo punta ol jorbula je virila vonka.

I onda, bila su dvo Meksikonca i oni da će plivot do drugega broda. Bil je jedon tuna-bot dvi mije daleko. Zvoli su me, a ura ujutro je mogla bit. Ma sal u noći plivot na tu otvorenu more. More te čapat kurent, oni oceanski kurent i onda si gotuv. Sarki (*shark - morski pas*) ti nonke ne dujdu na pamet. I Meksikonci odlucili plivot do tega broda. I dogovorili se da se javijemo puten. Onda se vej ni mogal cut glos. Posli dvi ure, gledomo mi, oni brud moloje skif. Kal smo vidili da je poletil skif u more, znali smo da su Meksikonci doplivali do tega broda. Dusal je skif i pok nos je iskupil. Bilo je već jutro. Obukli nos, doli nos kafu. Toti Meksikonci neru abalone - tu su skoljke kako petrovu uho, somo veliku. Onda jih je duslo ujutro cilo flota. I ovi su pok olma jovili kost gardu (*coast guard - obalna straža*) i pok su dusli po nos.

I ovi ca neru abalone isli su tamo za vidit hoće noć kapitona i makinista. I makinista su nosli mortvega, izvukli ga i donili. Ali kapitona ni. Brat temu kapitonu bil je na drugi brud. Dusal je un i kal je tu vidil oferil (*to offer - ponuditi*) je pet mijorih dolorih ovima Meksikonima. Ku ga donese, pet mijorih dolorih. Provali su nikoliko putih. Trajili (*to try - pokušati*) su svakako. Nosli su ga. Di su ga nosli - u tunel. Znos oni river mora... on je bil u makinu u tunel i ona voda tiskola ga je skroz unutra u temun.

Znos kal son se jo rasvistil, kal su meni suze dusle, pena na gofu kal se je svit iskupil, kal su ova dvo utopljenika poceli iskarcovat. "Mojko moja, ma je vo istina?", pitol son se. Pen son se tega momenta probudil.

Dokle smo mi riboli doli u Peru mi nikal ne bismo dusli u Kaliforniju. Bilo non je dobro. Jo so doli mogal jimat i po dvi - tri sluskinje, jo son minjol auta i imol son sofera i gardinjera. Mi smo doli zivili bogato. Da se ni prominil government (*government - vlast*) nikal mi ne bismo dusli gori.

Nojveći muj problem je olkad son dusal u Kaliforniju. Nojtezji zivot mi je vodi. Zivis iz dona u don i dacet (*that's it - tako je to*). I ne gre ti. Doli smo zivili dobro. Doli son jo devet autih prominil. I kuću son lipu imol. I izgubil son kuću. Tukalo je sposit glovu. Dusla novo vlast i sa gringosima (*gringo - stranac, osobito Angloamerikanac u Južnoj Americi*) vonka. Tu je bilo sedandeset i pete. Vajo napustit zemju, a bez icega ca si stekal. Ne smis iz zemje olnit ni jelnega centa. Mi smo dusli na airport u Los Angeles bez centa. Dusal je militorni government. Pri tega je bila demokracija. Dusla je vlast kako ca je na Kubu. I onda su sve strancima konfiscirali, sve vazeli. Kal smo dusli iz Saut Amerike, jo son imol u "Star Kista" dvostipet mijorih dolorih. Jo son bil kapiton, jo son za njih rabotol. I olkal son dusal u Amerike sa tih dvostipet mijorih dolorih, jo vej nikal nison jimol toliko pinez. A čapon na godišće i trideset i cetardeset mijorih, ali to je za zivot.

Moja je zeja znat hobi jedon mlodi Komizonin mogal danas da ga je iskarcat u Veli dul u pul noća i puć u Komizu priko barda i vrotit se nose u Veli dul i puć na Plocu brodon, pok nanoge pul Rovne, pok nose u Plocu i do zore u Medvidinu. Hobi se nosal koji mlodi koji bi tu mogal? I tu me jos zanimu jesu oni znali, kako son cul, da smo mi unutra u Medvidinu. Ako je patrolni brud cekol nos vonka Tresjovca, onda je mene sposilo tu ca son jo dol judima ric, ca son se jo vrotil iz Medvidine na Plocu za njih vazest, jerbo patrolni brud, ako nos je cekol vonka Tresjovca, ni mogal ocekvat da ćemo se mi vroćat nose pul Visa. Ako je tu istina, mene je isposila mojo besida koju son dol judima.

Bilješke:

1. Vala - komiška uvala.
2. Veli dul - uvalica i dolina u blizini sela Okjucina na sjevernoj obali Visa; lokalitet poznat po gustoj šumi, udaljen od Komiže dva sata hoda.
3. Pohumje - selo nad južnom obalom Visa, udaljeno od Komiže oko pet kilometara.
4. Poje - područje koje obuhvaća sva sela na središnjoj zaravni otoka Visa.
5. Hum - najviše brdo na Visu.
6. Rovna - mala zaravan u blizini sela Pohumje.
7. Barjoci - dva otočića na zapadnoj obali Visa, oko dvije milje udaljeni od Komiže.
8. Stupisće - krajnji rt na lijevoj obali komiške uvale.
9. Ploca - ribolovna pozicija na južnoj obali Visa.
10. Medvidina - morska spilja na južnoj obali Biševa, u uvali Tresjavac.
11. Vidi 3.1.

5.

PIZ SVETEGA ROKA

Pri nos je uteklo puno mlodega svita iz Komize. Utecala je grupa za grupun, kumpanjija za kumpanjijun, utecale su cile famije.

Jo i Luka Bolovo parvi smo se poceli dogovorati ol nase grupe. Onda su se poceli drugi ukjucivat is non. Bili bismo jo i Luka isli u Boke lovit, a tad son imol petnaste godisć kal smo se mi poceli dogovorati za uteć. Puno je bilo napetije i puno veće smo vidili stroha dokle se je sve tu organiziralo, nego kal si utekal. Kal si se ukarcol u brud, onda vej ni bilo govora, onda se vej nisi strasil.

Kal smo bili na predvojnisku obuku u Solin, tu je bilo pedeset i seste, i mi smo već planirali uteć. Bili smo jo i Luka, onda je dusal Mićo, onda je dusal Petraska, onda Jure Gončić, onda Ivo Kvintol. Kupila se grupa. Ali kal smo dusli u Solin, onda smo se slozili is Slavoton Maltezon. Njega smo pitali jer un je bil na trobakul "Humac"¹ kako moli ol kuverte, a znol je i kolo makine. Bil je sposoban i mi smo znali da un zno sve kolo broda. Pala je odluka u Solin da ćemo uteć is "Humcon".

A pri tega smo mi imali puno planovih. Mi smo mislili prisilit "Triju", mi smo ih mislili prisilit kal su kočali, kal je Mejo kočol is levuton po Vali. Onda je Jure Končina bil na njega, a mi smo bili is njin u vezu. Jo son ol pokujnega burba Moteta Sprojkova nosil naftu iza mula. Kal me onda nisu ćapali...Dvi kante nafte olnit iz Penice iza mula. A letrika. Jo ne znon kako me nisu ćapali. Jo ne znon som. A burba Mote mi je bil pokozol di stoji manica. Un je vozil prugu za Bisovo i mi smo bili planirali uteć brodon ol pruge. Ali uvik su bile nike smetnje. Onda da ćemo uteć is levuton Mejota is kojim je ribol Jure Končina. Ali ni to ni uspilo. Svaki put sve isplaniros i dujde zolnjo vecer - ili milicija ili si vidil nike koji su sumjivi i nisi mogal uteć.

Jelnu vecer ispol rive mislili smo uteć levuton. U zolnji moment bilo je za hitit cimu iz kolune i ona dvo koja su bila toti za tu ucinit nisu tu ucinili, a sandula je vej potezala arganelon levut pul vonka. Ali zamisli ti koji je to stroh bil da oni nisu mogli cimu molat ol kolune. Kal se letrika izgosi, a gosila se je u jelnaste urih, i oni sekund kal se izgosi oni su morali bit blizu kolune i izvarć cimu iz kolune. Tu je stroh. To vajo razumit. Jo tu nison mogal razumit u ono doba, ali meni se je dogodil slucaj kal se je brud topil u Meksiko i dvo makinista koji su potopili brud, oni su dusli na mrizu, kolo skifa, i kal je brud pocel tenit, oni su stoli ovako, oni se nisu mogli micot

ol stroha. Oni su stoli kako dvi bije borovine i nisu se mogli maknit. I mi smo ih dvigli iz mrize i butali u skif i hitili skif u more is njima. To je stroh.

Kal smo dusli iz predvojniske doma, onda smo is Slavoton stalno bili u kontaktu i kal bi bila nojbojo prilika prema vrimenu di će "Humac" bit i sve te stvori.

Onda smo jelne večeri vidili da je bonaca. "Humac" da će bit u Mezuporat² na Bisovo. Onda smo poslali Mićota i Luku na Bisovo, tako da nos bude manje za puć do Bisova. A uz tu oni koji su tamo isli vajali su ispitat je kako opasnost. Da znomo di je "Humac" u tu doba. Onda, kal smo se dogovorili da ćemo portit tu večer, oni su bili na Bisovo, a mi drugi smo se vajali ukarcat u Petraske brud Pol Borčića.³ Petraska je isal is konjodon na Barjoke ribot i is njin je isal Niko Treva, a mi drugi, svaki na svuj nocin da dujde u tu uru Pol Borčića iz Komize na noge.

I onda je Mićo Petraska ostavil konjoda na Moli Barjok. Siguro ga ni ostavil is fulminima da ne more dat nikakve znakove. I ostavil ga je tote. Mi smo se oputili iz Komize u dvi grupe. Na Bisovo su bili Slavo, Luka i Mićo, Petraska i Niko Treva. To ti ih je bilo pet. A nos je vamo ostalo osan, po cetiri u svaku grupu.

Isli ća smo iz rive u dvi grupe. Jo son bil u parvu grupu. I onda kal smo dusli na Blazicu, pasat malo Stine, di je ona voltadura, ova tri su isli napri, a jo son fermol, u busak son se sakril. I onda son cekol dokle ova drugo grupa paso, a da oni ne znaju da son se jo sakril ni di son jo. Jo son zeli znat je ku iza njih, je ih ku prati. Ako njih ku prati, a jo ne dujden za pul ure svak vajo uteć di ku zno. I onda su oni pasali, a jo son ih pustil a da ne znaju di son jo. Pricekol son jos nekoliko minutih za vidit hoću co cut ol doli. I kal son vidil da ni nikoga, onda jo za njima. Kroz Knezicu smo pasali doli i onda smo dusli Pol Borčića i cekoli smo Petrasku. Petraska je dusal i onda smo se ukarcali i pomalo pul Bisova, pul Mezupurta.

Dok smo putovoli spremili smo se za napad na "Humca". I tako smo dusli do Mezupurta. Svi smo bili soto. Gori su bili Petraska, Treva i Kvintol kako da meću mrize. A Šćulini su cekoli za uzeć na Mezuporat. Oni su bili surgoni onondi do mulića, sva trata jer je bil misec, i cekaju dokle misec zapade za puć uzeć. A Slavo je bil na "Humca". Onda su Mićo Mićelov i Luka Bolovo isli u more i plivoli su do "Humca". I onda, kal su dusli do broda, dvigli su se priko pajeta na kuvertu iz bonde di ih Šćulini nisu mogli vidit. Nisu ih ni vidili ni culi. Zazvoli su pomalo Slavota. Slavo i pokojan Bepo Ago spoli su pol provu. A Zone i Ivo Ribar spoli su u karmu, u kabinu. I kal je Slavo to cul, un je znol ca je. Un je stol atento svu vrime i olma je skocil. Olma su Agota zatvorili pol provu i vrotu inbukali kasetima tako da ne more izoć. Onda smo mi dusli na "Humca" sa Petraske brodon i pet ih je islo u kabinu i poredali se niz posteje, a jo son ostol u Petraske brud za ga armizat. I onda se je Ivo Ribar probudil, a Petraska ga je podusil i zapritil mu da stoji kucu da se ne dogodi cagod grubega. A bila je finestrina otvorena. Ivo Ribar da će zaviknit vonka da ga kogod cuje. Uz tu Mote Musle zatvoril je finestrinu i tako su ostali. I sal Zone i Ivo stoje toti, a njih pet kako pet strazarih stoje niz posteje i cuvaju. Onda smo mi armizali brud Petraske i "Humac" je dusal na nos za nos ukarcat. A ne, jo son falil, jo son dvizol onkoru na "Humca", nison jo bil u Petraske brud. Jo son bil jedon od onih ca su dvizoli sidro na "Humca". I kal smo salpali, onda smo isli vazest njega u Petraske brud koji je bil armizon. Slavo je oputil makinu. Kal se je makina oputila, a cujemo mi Šćulini di govore:

– O, "Humac" gre ća, bit će se akozala riba na Tresjavac, ovo siguro gredu pul Tresjovca. A Bepica je već uzegal na Balun.⁴ Onda smo mi isli ća i pomalo naokolo Bepice vonka da mu ne smetomo i pomalo naokolo Baluna pul Vele gore⁵, pul Tresjovca. Čapala se je rota "krma i Barjaci". I onda je dol malo veće furce, a ona makina kal njuj dos veće furce tuko njuj dat veće

vode da je hlodi. A Slavo je tu bil strakuril. Zagrijola se makina. Sal je toti bila facenda kal smo se mi oputili. Ago vice ol doli:

- Ca je vo, ca se vo dogodjo, di vo gremo? - A govori mu Mile Cica:

- Bepo, dobar budi, trideset Seljonih je u stivu, da nisi vej justa otvoril. - A nos je stroh, un je bil veliki covik, a mi smo bili mlodi, roba osavnaste - devetnaste godišć. Ali i njega je ćapol stroh. Govori:

- Svak imo nuz, nonke da te ne cujemo već! - Pok se je umiril i kuco la. A oni ispol karme, oni su nako stoli. Stroza je bila kol njih i kuco. I onda smo gledoli, penjoli se po jorbulu kal ćemo vidit lanternu ol Palagruze. A to ti je sve bilo mlodo. Nojstariji je bil Mile Cica koji je bil dusal iz vojske.

Ujutro smo pasali Palagruzu. Dorzali smo se odaje nje. I kal smo pasali, e more bit petnaste mij Palagruzu, makina je pocela kasjat, pocela tradivat - fermala. Govorimo mi makinistu ol "Humca" da hoće non pomoć oputit makinu. A govori makinist:

- Jo son se komunist rodil i komunist ću umrit! - A govori Mićo Mićelov:

- Kal si ti komunist, sal ćemo vidit ca son jo! - Isal je gori i sve je antene iskidol ol radio-stanice. Ali Slavo je znol ca se je dogodilo is makinun i isal je doli i tu uredil i oputil makinu. I tako vej ni bilo stroha kako smo pasali granicu, pok smo vozili normalnun furcun.

I dusli smo u Peschici, jelnu molu misto. Dusli smo dobota do mula. Salbun je i konalica je, vajo znat za puj po konalici pok se okrenit za puć na mul. A jedon iz kraja vice:

- Ima voda, ima voda! - Ima voda, a mi smo udrili u lno. Di ćes? Ili mi znomo kaku je lno. Mores udit u siku. I mi nose i pomalo niz kostu nizbardo. I dusli smo tako do drugega mista, strakuril son kako se zove. I fermali smo, ali ni di kostat. Ni bilo mula. Ol nutra gredu brodon na nos i kako smo znali pinkicu taljonski govorimo da smo utekli iz Jugoslavije, da ne znomo di ćemo fermat. A oni govore non da ovo ni porat za nas brud, da nojdemo veći porat. Onda nose i voga napri niz kostu. I voga, voga...

Mi smo dusli u Itoliju u sest i pul ujutro. Ovo ti je bilo na Svetega Roka. Don posli Vele Guspe. Reć ću ti jelnu facendu:

Bili smo na misu na Velu Guspu. I jo, Luka Bolovo, Mićo i Tonko Gruje nosili smo Guspu za prosesijunen. A jos jelnu da iden nose: Luka Bolovo je bil na Bisovo i mi smo ga isli vazest za nosit Guspu. Kal smo dusli, more bit pul mi je ol Parne Koze⁶ jo i Tonko is njegovin brodon, ispol nos se je nosla biljovka, dvo pasa ispol broda. Tote se nikal ni vidilo lno. Ispol nos biljovka! Sal kako je tu bila, ne znol. Posli son cul da je bil taramut. Je tu bilo ol tega, jo ne znol.

I, da se vrotin, mi smo nosili Guspu, nos cetiri. I kal je tu finilo, navecer, setomo po rivi. I pito niki Mićota:

- Ca je, je von bila teska Guspa?

- A ni bila teska, ni bila teska - govori Mićo.

- Ma, pari mi se, bit će von tezi Sveti Rok! - Na Svetega Roka smo mi utekli.

Dusli smo mi u Manfredoniju populne. Lipo smo se vezali unutra, veliko badija, veliki porat, vezali smo se za bovu kako vapor i cekomo kapitona ol purta da dujde na nos. Dusal je kapiton

i mi mu tako govorimo. Govori un da dujdemo unutra i da kostomo na rivu. Mi smo se kostali. Govori un:

– Sal svi koji ste za ostat - vonka! - I mi smo se iskarcali, a Zone govori Slavotu:

– Ti si ol posade broda, ti ne smis puć! - Onda smo mi tu rekli karabinjerima i govore oni Slavotu da se more slobolno iskarcat. I oto ti Slavo gre za non.

Cul son bil da je "Humac" toti stol nikoliko don, nisto se je makina bila pokvarila pok su tu poprovjali i pok su isli nose pul Komize.

Nos su olnili iz Manfredonije u Foggiu. Tamo su nos ispitivali. Toti smo bili dvo dona, a onda su nos poslali u Udine. Tamo smo stoli misec don. Tu je non dodijolo i Toni Pećarić i Mićo i jo sa njima da ćemo puć pul nose. Ni da non je bilo puno slabo. Ali spiza je bila slaba i mislili smo da bismo se mogli razbolit. Bilo je tri i pul mijora svita u oti kamp. Za ujutro puć vazest kafu nisi imol nonke porciju. Nisu mogli odoliti koko je toti svita navolivalo. Većinun su bili Dalmatinci, a bilo je i nisto Slovenoc. Za puć vazest kafu nosli smo butilju i sal cetvorica iz te butilje gucoj po gucoj dovali jedon drugemu kafu i po jedon oni panin kruha. Sal to nista ni bilo zla, ali znos ca ti je: oni su imali kortejonte, a i jo son pinkicu moze bit jimol na pamet. Doma je bilo lito, a di smo mi spoli cidilo je po non kal je dazjilo. I da moća nose, da moća nose.

Jo son pitol Luku da hoće on duć. Nonke na pamet. I mi smo isli nose. Opet je vajalo uteć. Ovi put iz Itolije pul Jugoslavije! Jo son tri puta utekal. Nojpri son utekal iz Jugoslavije pul Itolije, onda son utekal iz Itolije pul Jugoslavije, onda opet pul Itolije.

Sal se mi dogovoromo kako ćemo uteć nose. Iskupili smo ako je ku imol koji dinar. I jo i ova dvo da moća nose. Sal vajo duć do Tresta. I ukarcali smo se na ferotu. Kupili smo kortu za puć do Tresta. Dusli smo u Trest ujutro rano. Sal ne znos govorit taljonski. Kako ćeš duć do granice. Sal je gore nego uteć pul Itolije. A stroh! Ako te ćapaju Taljoni, butat će te u parzun da si spijun.

Onda smo govorili is skovacinima po Trestu, ca su ujutro meli rivu i strite (*street - ulica*) da dove ze consulato Yugoslavo. I sal doju non vako direcijun kako ćemo duć do tamo. A koga ćeš pitat, hoćeš pitat pulicmana neka te buto u parzun. Ali dosta njih je znalo harvoski. I tako, malo po malo, mi smo dusli ol jutra rano do deset urih - jelnaste dokle smo mi dusli do tega konzulata. Bil je nindri gori na bardo, u boga doma, a mi sve nanoge. I sal, kal smo dusli na vrota:

– Hoćete nas primit? - Da hoće.

– Koji ste vi? - Da smo bili u kampu i da mi hoćemo poć nazad. Olma unutra, nema pitanja, ovo su nasi. I toti su nos dorzali cili don i navecer su nos butali na ferotu pul Jugoslavije. Doli su non tikete, korte da gremo nose, a doli su non i komad kruha. A u strohu ili ti je potriba jist. Stroh ol jelnih, stroh ol drugih.

Dusli smo u Sezanu, nos su iskarcali, a ferota je isla napri. Nos u maricu i pul Ljubljane. I ala u Ljubljanu. Butali su nos u jedon kako ston. Ni bilo nikoga kolo nos. I toti smo tri dona. Armonika, ona slovensko, sviro po cili don i dovali su non jist. Tu je bilo privremeno dokle nos posju pul Zagreba. E, da ujutro gremo pul Zagreba. I sal jo, jimol son jelnu majicu na sebi, nista vej nison jimol. Sal, jo govorin, nojboje meni ujutro rano ovu majicu oprat i to će se napul osusit dokle portimo i jo ću imat cistu majicu. Kal son jo tu oprol i da se pri osusi jo da ću nju dobro sazest. Kal son jo nju sazest, jo son nju rator - sva u firse. Sal vej nimon nista, sal son gul. Tu je

bilo sve ca son imol. A Mićo je imol kosuju i majicu. Onda mi je dol majicu, a un je ostol u kosuju.

I sal ti don smo mi portili. Ona majica je ostala na susilo za uspomenu. I gremo mi sal pul Zagreba, a pulicija is non sa kucinima. Ma ni bilo zla, niti su nos vezali, nista. I onda u Zagrebu oni zatvor je usri groda ninder. I sal mi smo dusli u ti veliki grod i u parzun. Ma kaki parzun!. Lako je bilo u Ljublanu. Ali kal smo mi dusli iz Itolije u Jugoslaviju, mi smo poceli olma cinit planove kako ćemo opet uteć. Mi smo olma vidili koko smo falil. Docin smo pasali granicu, olma smo vidili ca smo napravili. Dusli smo u Itoliju, dusli smo radi svoje budućnosti i pristrasili smo se nicega, za tako reć. A mlodi i sal smo dusli vamo u ono ol cega smo bili utekli. Ca ćemo sal?

I poceli smo olma cinit planove kako ćemo uteć nose. I u Zagrebu u zatvor. Ma sal bismo mi tili bit zajelno u jelnu kamaru. Da bi bilo i gore somo da nos stave zajelno. Dovelu su nos sva tri zajelno i stavili su nos u jelnu prostoriju, bit će cetiri za cetiri metra. Nutra ih je bilo trideset i tri. Ma kumpore, ma ca je tu bilo, ma tucu se, ma dimi se, ma tu je merokul bozji. I sal toti nasri kamare ti je bil moli pasoz, vako voko koko mores pasat, a vako su bile daske - vamo ih je spolo petnaste i vamo petnaste. Njega su buteli spat u ovi pasoz, izmeju ovih daskih, a Mićota je vazel jedon navar sebe. I zahod je bil toti u kantun, zid jedo metar visok i rapa. To je bil zahod. I mene su butali toti spat kol zahoda jer ni bilo di. I doli su dvi-tri scavine i, kumpore, ca se je dogodilo: priko noći zapacala je rapa ol zahoda i, kumpore, poplavili. Poplavili, isporicali se. Svakako. I smardi. I dvini se, i istari se, i cekoj zoru.

I toti smo stoli jedon don i pul. I onda su nos tu vecer, privecer je bilo, portili smo iz Zagreba za Split. Jo i Anton bili smo vezoni zajelno kadenima. Jo govorin ovemu kumporu ca nos je vezivol: "Nemoj puno stisnut!" a un za despet istiskal. Jo son bil vezon is Antonon , a Mićo is jelnun zenskun. A tu zensku su tukli u zatvoru kako bestiju. Tako smo mi cetiri bili u zolnji vagun somi ol Zagreba do Splita. I svaki put ako smo pasali kroz tunel, pulicija pistole vonka. Dvo strazara is non. Kal su non u Splitu olnili kadene, nos je bila do kosti nazujala kadena koko nos je bil istiskal.

I sal smo se iskarcali na rivu iz ferote i poceli smo hodit. Sal nos je nojveće bilo srom da nos ku ne vidi, da ne inkontromo kojega Komizonina. I sal, jimali smo jedon jemper i buta ga priko da se ne vidi kadena. Ako nos ku vidi, setomo, je, ali kadena se ne vidi. I sal Mićo i ova zensko bili su ispri nos, a non trefil oni jemper ispast. I sal jo gren nose, a un gre napri. Jo govorin:

- Ante , ferma, jemper je ispol. - Mi da ćemo se prignit, a milicioner je mislil da mi gremo uteć. Kumpore, pristrasil je sve ono u nos ca je bilo. E, ma uspili smo ga ćapat, jemper. I butoj ga izmeju ruk i na Bacvice u zatvor.

Sal, kal smo dusli tamo, razdvojili su nos i vej nismo vidili jedon drugega. Toti smo bili cetiri dona. Bili smo na ispitivonje. Jo son bil sa jos jelnin u kamaru, a kamara za jelnega. Sal toti je jelna daska i toti spis, a navar vrot je ponistra is restelima. Sal kako je ovi bog znol, niki ludi priko puta, bil je niki Spličonin, zove mene:

- Komizanine, ja sam čuo da si ti došao iz Italije. - Mene stroh, umor ol stroha. More bit da je tu kogod i polvargal. Govori:

- Pričaj mi sve kako je tamo. Tri puta sam bježao, svaki put su me uhvatili. Ubili su boga u meni, ali pobječ ću im živ ili mrtav. - A jo se pena, siromah vrotil, stroh mene. Jo da mu provjen obo Itoliji, a jo milicionerima provjen da je tamo slabo. A un hoće da mu govorin kako je tamo dobro.

I sal toti smo mi ucinili cetiri dona. Posli cetiri dona pustili su nos vonka.

Sva tri smo se nosli vonka i poceli smo jedon drugega gledot da kako smo blidi. Kumpore, poceli smo se jedon drugemu kako rugat:

– Ala ca si blid!

– A da ti vidis som sebe kaki si! - Nisi vidil sunca, a nisi se prominil, a sporak, roba se je iskordala na tebi. Isli smo se u ferotu prominit, u jedon prozni vagun. Bili smo sporki. Ili si se imol di oprat. Na rivu smo bili inkontrali nike Komizone nako sporki, zapusčeni pok su non bili dolu nisto robe da se prominimo. Isli u vagun i prominili se. Onda smo isli na Pjacu i nosli burba Jakomota Karuzu. Pocel je plakot kal nos je vidil. Tonko i Mičo su igrali balun, onda je tu njemu bilo drogo da non more pomoć. Onda nos je nojpri dobro najil i plotil non kortu za pul Komize.

Kal smo dusli u Vis, onda smo se iskarcali. Nismo tili vaponon duć u Komizu jer smo culi da nos cekaju. More bit i ne puno lipo. I sal mi smo se oputili priko Kostirne nanoge i permomenta smo dusli na Sveti Mihovil i nizbardo. Ma ni vaponon vidit. E ma kal ni vaponon buta se u lozje, bilo je pocelo skurit, i nazobji se toti. Cekomo vaponon da se akuzo jer nećemo mi u Komizu pri vaponon. Oto ti vaponon iza punte Knjezerata i mi nizbardo. Onda smo ga pustili da kosto i da se svit iskarco. Bili smo nojpri u Tonkota kuću ostavit nike stvori i pul Nove crikve i iza Komune i toti inkontrali Slavota mater i Silvu Kvintolovu i jos nike dvi-tri, a mi smo dusli njima iza skinih.

– A ovo ih! - jelna zavikla u cudu. A Silva se je okrenila:

– A proklet koji vos je napravil! - I onda smo se toti pozdravili i isli smo pul mula u setnju i nikur nos ni adoćol nego burba Mote Sprojkov. On je hodil iz mula. I burba Mote se je okrenil pul mula i isal is non. Svi nos cekaju pri vaponon, a mi njima iza skinih. Bozo Demarija nos je vidil i pocel se je svit okrićot i kupit se kolo nos.

Jo son ti rekal da vej kal smo dusli u Ljubljanu da smo poceli cinit planove kako ćemo opet uteć. I ol tad se je nastavjalo is planovima. Vlasti su racunale da smo se mi pokajoli. Mičo je bil uviril miliciju da un vej neće nikal uteć. Da se je vrotil za se ozenit i za ovodi ostat. Pito ga milicioner:

– A što misliš o Gobretu? - A govori Mičo:

– E, ja nisam siguran o njemu. - Onda je mene milicija ćapala na zub. Onda su mene poceli zvat u miliciju. A zvoli su veće mladih koji su bili sumjivi za uteć. Bil bi dusal po mene Rajko ili oni drugi ca smo ga zvoli Skatula Patine. i onda ides u miliciju. Onda bi ti bil rekal komandir milicije:

– Tamo sjedni, Gobre! - I sedi i onda bi bil pocel ispitivat:

– Gdje si bio sinoć? Gdje si bio jučer? Zašto hoćeš opet pobignut? Gdje su tvoji prijateji? Tko tebe nagovara da pobigneš? - Onda bi bil izvadil revolver i bil bi ga stavil nasrid stola. Bil bi rekal:

– Vidi ga, Gobre, sa ovin revolveron će se more od tvoje krvi zacrveniti! - To mi je rekal puno putih. Onda son mu bil olgovoril:

– Ako me ćapos, ubij me! - Ca ćeš, koliko mi je tu putih rekal, meni je tu vej bilo dodijolo. I posli tega me je vej malo zvol u miliciju.

Cekola nos je leva. I mi smo vidili da vej ni izlaza nego da vajo uteč. Tili smo noč koji brud is motoron. Ali do motorona ni bilo lako duč jer su judi puno cuvali svoje brode. I ni bilo co duč do broda is motoron. Milicija je stalno patrolirala i po rivi i okolo kućih, i na vrota ol kuće bidu bili dusli. Iz rive je bilo puno tesko olnit brud. Jo znon duč... mi ono kal smo mislili uteč ispol rive, kal je vapor iskarcovol do ure po pulnoća. Bili su u sandulu dvo koji su mislili brud istegnit vonka, ali veli vapor je iskarcovol i letrika - ne mores uteč ako letrika sviti ol vapura. Onda smo vidili miliciju kako je pasala pul Mole bonde. Jo son isal doli na Zanićovo, a ovi su bili u sandulu vonka vele kolune. Onda son ih zazvol neka utecu jer vidil son milicija patroliro svuder. Čapat će nos. Ako te čapo na more, nonde vonka, more te i ubit. Ku zno? Onda su ti Dinja, bil je Dinja u sandulu, Dinja i jos jedon su bili u sandulu, onda su navukli sandulu na zolo i utekli, a jo son isal pul rive i avizol. Kal son se vrotil nose i da ću u kuću gore iz strode, a milicioner hop iza kantuna. Da ni sestra Katica bila gori na ponistru, bil bi me udril.

Oni su ćutili da je sprema za uteč. Oni su ćutili, ali nisu nikal nikoga mogli ćapat i sal su bili jusni. To je bila jelna nuč kal son mislil da ću ujut botih. Da se ni starjo jovila iz ponistre da ca cinin vonka, jo mislin da bi bil te noći ćapol kanjus.

Mi smo morali imat veze. Mi smo se bili dogovorili is judima is kojima smo bili u kofidencu. A koko smo putih mi ostali uvecer doma. Mi odlucimo ostat jelnu vecer doma da misle kako smo utekli, za vidit ca će se dogodit, hoće nos iskat.

Sest misecih posli parvega bjega, organizirol son drugi bjeg. Drugi put smo bili jo, Mićo Mićelov, Bepo Hmutalo, Braco Dinja, ca se je vodi u Washington utopil, u Blane, i Sargo. A to je bil Sargota guc. I, kako smo vidili da ni moguće ukrast brud is motoron, da je gotovo, a ceko nos leva za puč u vojsku - vajo uteč makor na vesla.

Bil je marac. Bonaca je ispol burina, ni bilo zla ol juga i mi smo odlucili da vajo provat uteč. Mi smo se dogovorili i sal ni bilo lako uteč iz rive jer vajo da ides ća rano jer gres na vesla. Cin se zaskuri vajo portit. Ne mores ti cekot deset-jelnaste urih jerbo sutra će te ćapat kasno ura. Isli smo svi doma vecerot. Jo son dusal doma malo kasnije jer son setol na rivu is Bogomiron i nison ga se mogal netat. Nison mu mogal reć: "Bogomire, guc je moli, ne moremo te vazest." Sal kako ćes. Nison mu rekal. Dusal son doma. Sestra mi je oparćala malo mesa. Dusli su meni u kuhinju, otac i mati. Oni su ćutili da je gotovo. I pogucol son malo mesa i salote i Mićo i Bepo su toti cekoli i onda ni bilo nego puč doli ispol kuće i ukarcat se u brud. Vidili smo naokolo da ni nikoga, da ni opasno i onda smo se ukarcali u guc i legli. Tri smo legli, a Sargo i Dinja su vozili pul vonka. Vozili su sve do pol Bile stinje. Onda pomalo ćapa se vesol i pul Parne Koze. Bilo je sedan i pul kal smo portili na jelnaste morca. Duge su noći. I ćapali smo rotu dreto pul Parne Koze.

Jimali smo jelnu busulicu molu. Po temu smo ćapali rotu. Tri vesla smo imali. Ni bilo mista za cetvortu. I imali smo jidro sobon. Kal smo pasali Parnu Kozu ćapali smo rotu po zvizdi tarmuntoni. Jo son bil na provu, Sargo je bil na temun i onda son jo gledol - uvik su govorili stori da neka ti zvizda tarmuntona ostaje priko desnega ramena u kvartir ol karme. I po temu smo ćapali rotu. Sinjali smo rotu i tako smo vozili. I vozili smo, minjali smo se more bit svaku pul ure, uru.

Kolo jelnaste i pul duslo je malo ćuha i onda se je dviglo jidro, ali isto smo pomogali na vesla jer ni bilo tega ćuha puno. I onda kolo ure po pulnoća, pala je mortvo bonaca. Ni bilo nikakvega ćuha. Kalali smo jidra i voga i voga i voga. Jo son vozil na primu, Bepo na sridu, a pokojan Dinja na provu. Bonaca pakeja. Jo znon da kal smo ćapali vesla u zoru da kako smo

zavezli da smo mi Dinji ismocili gaće na provu ol brive. Dinja je bil mokar na provu. I tako smo vozili do deset urih.

I kolo deset urih, deset i pul, mi smo vidili avijon. Culi smo ga nojpri, nismo ga vidili. A kraja ni. Onda avijon dreto povar nos. Jo ne znong je nos vidil, ali ni se okrenil. Jo ti govoring da u nos ni bilo karvi. U nos pet da nos je bilo prisić ne bi kapja karvi istekla. Svi smo bili ublidili i racunali smo kako ćemo ako pocme mitraljirat priko bonde u more i ispol guca. Ako ne tako, gotuv si. Buta se pol more, zaneri dokle paso, a kal paso ispihni i buta se u brud. Ali ti avijon ni se okrenil i mi smo dobili kuraja i poceli smo vozit. I onda se opet dobro vozilo ol stroha. Stroh vamo, stroh namo.

Imali smo na brodu dvo-tri kila cukara. Cukara smo vazeli i vode. Ma mi smo dusli u Itoliju, a ni se ni cukar ni vodu taklo. Ol stroha. Nista. I kolo jelnaste i pul, pulne, mi smo vidili skoje u provu. Govori Bepo Hmutalo:

– Judi, ovo je Palagruza! - A jo nison nikal bil na Palagruzu. I govori Bepo:

– Ovo izgledo isto kako Palagruza. - Sal si borzo blizu Palagruze, sal di ćeš puć? Voga napri! Ako smo na Palagruzu, na Palagruzu smo, vej ne moremo uteć. Da sal provos uteć, di ćeš uteć - čapat će nos. Ali po roti mi ne moremo bit na Palagruzu. I voga, voga, voga pul skojih. Tu su bili Trimidi. Jer Trimidi jimaju isto dvo skoja kako Palagruza, somo je veći. A iz daleka njemu se cinilo da je tu Palagruza. I kal smo dusli blizje, govori:

– Ovo su veli skoji. - I onda smo poceli vozit boje. A uvik je bila ragata neka smo bili u taljonsku more. Skoji su veliki, ni vo Palagruza, i voga napri. Dusli smo do kraja more bit jos miju i pul, vidimo - jedon brud pul nos. Bogati, ne znos hoćes se veselit, hoćes se strasit. Sal ni već govora, sal si u dvojbi. I ti brud gre veći, veći, gre blizje, blizje i onda smo prostili na provu da je ol Trimidih. E onda smo se mi razveselili. Sal znomo di smo. Dusli smo brud i brud, pozdravili se i voga pul kraja. Ma Taljonci ostaju po karmi. Dusli mi na kraj pri njih toliko vrimena. Vej se ni veslalo ol stroha, sal se je vozilo ol radosti. Oni na vesla i mi na vesla.

Navukli brud na zolo. I onda is njima gori u miliciju. Toti je lipu selo. Ti je skuj veći nego Bisovo. Gori je ravnica. I onda smo otle isli jelnin vapareton u Manfredoniju, iz Manfredonije u Foggju. Opet na istu misto. Sest misecih tribula za duć opet na istu misto. E ma ovi put se ne gre nose! Provali smo mi tu skulu. Ali sal nos je stroh da nos ne poznaju, da nos ne vrote nose. Dvo dona smo toti stoli u strohu. I znomo di su zahodi, znomo di je sve, ali svaki put pitomo di je zahod. Poznajemo pulicmene. Sest misecih posli - isti judi! Ali njima priko ruk gre pustega svita i di će oni nos poznat.

Onda su nos olnili u Cremonu. Toti smo ostali bit će dvo-tri miseca i otle su nos poslali kraj Barija u Altamuru. I tako iz kampa u kamp. Tamo smo odrapili dvi godine. U kampu je bil zivot ne slab. Jo son lavurol niku vrime u kuhinju. Altamura je bila jedon ol najgorih kampovih. Tamo smo stoli osan misecih. Otle su nos poslali u Aversu. To je gori povar Napolija, more bit pedeset mij, ol Napolija. Toti je bil pokojan stori Labot. Iz Afrike dusal tamo i jos niki ol nasih koji su se polpisivali kako Taljonci, a Taljonci ih nisu primili kako svoje sudite. Zvoli su jih Giuliani.

Toti smo ucinili godisće don. Lavurol son u kuhinju. Kal si u kuhinju, uvik je boji bokun za čapat. A lavurol son i kako zidor niku vrime.

Jedonput smo isli kopat na niku farmu, a Taljonac, gospodor nos gleda, vazel je katridu, sel je ispol stabla i gleda nos di mi kopomo. A jo i jedon iz okolice Zadra nismo nikako mogli polnit da nos u gleda. Govorimo mi njemu da nos ne gleda.

– Mi ne moremo kopat ako nos gledote! - govorimo mi.

– A zoc ne? – Da je tu njegova zemja. Govori da un vajo da nos gledo. Ma mi tu ne moremo polnit da un sidi u hlod ispol stabla i da nos gledo kako mi kopomo. Da un vajo da nos gledo.

– Ako nečas puć u kuću i ostavit nos na miru, ovo ti po kopoj som! - I tako mu se je dogodilo. Ostavili smo mu motike i lipo mu se zafolili:

– Signore, grazie, ma napri se ne gre! - I tako tih poslih je bilo digod ol tezoka, digod ol zidora, kako si mogal ćapat koji dinar za puć digod dafora vija i tako.

Garanciju son dobil iz Amerik ol tetih, ali sal se je otvorila emigracija. Mi smo slusoli vjesti iz Amerike. Svaki don smo slusoli Glas Amerike. I mi smo culi da će Amerika primit toliko mijorih profugih.

Parvu dvonaste emigrantih koji su dobili ulaz u Ameriku - jo son bil jedon ol njih, ol ne znon koko mijorih. Nakan misec don svi gredu na pregled. Jo son dobil ponudu parvi za puć u Ameriku, a pregleda ni. Poceli su niki partivat, a jo jos u kampu. Nisto se je dogodilo. Duslo je za puć na pregled za Australiju, a jo na pregled za Australiju. Već je cetiri-pet misecih pasalo.

Oto ti pokolan Tonči Sajeta u Itoliju. Dusal iz Amerik u posjetu Itoliji. Jo i Mićo Mićelov k njemu. A Sajeta non govori: Moća mi u Rim. I mi sva tri u Rim. U Rimu su non rekli da se obrotimo u Napoli na konzulat.

Dusli mi u kamp Latina i tu je bil zolnji kamp za portit. Cekon jo za portit pul Australije. Govori Sajeta:

– Jo ću puć u Napoli u konzula, a vi pujte pul kampa. - I drugi don dobil son kartulinu ol Sajete. Pise:

– Tonci, zvat ćedu te na pregled ovu setemonu ca gre. - I tako son pok dusal na pregled i jovil teti neka mi napravi kortu. Drugu setemonu posli tega son za putovat. Napravila ona meni kortu za "Saturniju". U kampu smo lumpovali koko smo mogli. I jo za Napoli. Nison nonke znol di gren koko je tu no me dilovalo.

Don pri dvodeset i parvega rojendana portil son iz Napolija za Ameriku. Na rojendan son bil u Palermo. Iz Palerma smo portili i isti don smo bili u Gibraltar. Onda pul Lisabona. Iz Lisabona smo portili za Halifax u Kanadu. Bilo nos je na stotine emigrantih i pasinderih (*passenger - putnik*) na ti brud. Imon i sliku iz tega broda kal nos je ćapol ciklun. Cetorsta nos je bilo u jelnu solu pasinderih. Toti smo jili. Kal je duslo nevrime bilo nos je toti svega sedan-osan, a kolo nos deset-petnaste konobarih. Ala gusta! Tal smo jili ono ca nikal u zivotu nismo jili. Oni su se cudili koliko tu mi moremo izist dokle svi drugi rigaju.

Tako smo cetarnaste don putovali do Kanade. Dusli u Halifax i otle se oputili pul New Yorka. Onda smo se iskarcali u New York is buletinon na pars. Tako su brove popri vodili. I iskarcoj se tamo priko Emigracije i navecer su nos butali na ferotu.

Putujemo ferotun, a ni co jist. Imo na ferotu za jist, ali ku zno da imo za jist. Ingleski ne znon nonke beside. Nison znol reć "bu" na ingleski. I sal smo dusli u Chichago. Kumpore, glodan! A jimon nekoliko dolorih u zepu. Isal son vonka i kupil son jelnu ćikuloticu i jelnu naroncu. Jo govorin: "Sal son dobar do Los Angelesa - cetiri dona!"

Sal smo mi portili, a ca je ol New Yorka do Chichaga - svega nekoliko urih. I jo govorin kal son mogal do Chichaga bez jist, jo mogu sal i do Los Angelesa. I mi smo se oputili i tu vecer se

ni jilo. I sal sutradon, svak se budi i svak gre na brekfest, svak se dvize, a jo sidin. E, oni su se vrotli, jo sidin. Dusal je obid - svak se dvize, a jo sidin! Poceli su me nikako smisno gledot, svit naokolo. Dusla je vecer - svak se dvize, gre u restorant, a jo sidin. E, to je pasalo, to je parvi don.

Tako je pasol i drugi don, ma dusal je jedon do mene - govori:

– A ca ti ne jis? - Sal me je srom, ne znon govorit, ne znon ca me pito.

– A kojim ti jazikon govoris? Ne govoris engleski?

– No!

– A govoris njemaski?

– No!

– A govoris ti francuski?

– No!

– A ca ti govoris?

– Jugoslav i italiano. - Govori son tajlonski prilicno dobro.

– E, sal cekoj! - Tu je bilo drugi don navecer, a jo se jos nison okusil. Dvo dona nison jil. Oni su mene poceli gledot kako sempiju. I sal isal je vako pul ne bonde pok pul ve bonde i oto ti niko zena gre is njin - Taljonka. Pito ona mene da jeson glodan. A jo govorin:

– A ca me to pitote? - Stumak se zalipil za skina. Govori ona da moća u restoran. Ali pasalo je bilo devet urih - zatvoril se restorant. I onda su veselo poceli kupit ku co imo za dicu: bumbone, čikulotu, vako ove pantomine. Oto ti veliko gvančera - ca je gul ku imol za dicu sve su donili ispri mene. I sal da neka jo njima provjen kako se to dogodilo. Dokle son jo finil, sva skrivoda isla ča. Sve son ocistil. I ujutro ti covik je dusal kraj mene, treći don ujutro i zove me u restorant. Jo nonke nison znol da postoji restorant, a znol son po svitu da ninder gredu jist, ali jo tega restoranta nison vidil. I isli ujutro kolo osan urih. Kupil mi je brekfest i u deset urih, deset i pul dusli smo u Los Angeles. Jo ol tega covika ne znon ni ime ni telefon. A tu mi je puno zol.

Iskarcol son se iz ferote - ni nikoga poznoteğa. Ma di čes sal? Ali imon na parsi jos uvik oni buletin. Oto ti gre niko zena prema meni. Govori:

– Hol za menon! - Ali jo je nison razumil. Isto son isal za njun. Ona u autobus i jo u autobus. Ne znon kul me vodi. I vozili smo se more bit uru i pul vrimena. Jo sve cekon kal ču se vo iskarcat. Ostali smo jo i jos dvo i sofer kal smo dusli u San Pedro. I sal ova dvo su se iskarcali i jo son se iskarcol. Jopet nikoga.

Niku doba vidin jelnega covika is beritun iza kantuna. Vidil son ga da je kako ol nasih. Kal vice on prema meni:

Toni! - A jo nison Toni, ne znon jo da son jo Toni. Jo son bil Tonci dotle. Iza njega vidin dvi zene i jos jelnega covika i gredu prema meni. I onda jelna zena govori:

– Tonci! - Pena mi je tal duslo sarce na misto. Bila je tu moja teta. Isal son is njima doma i tako ti je pocel muj zivot amerikonski.

Bilješke:

- ¹ »Humac« - trabakul koji je tvornica »Neptun« iz Komiže koristila za transport ribe od lovišta do tvornice.
- ² Mezuporat - uvala na istočnoj obali otoka Biševa, u blizini Modre spilje.
- ³ Pol Borčića - uvala na zapadnoj obali Visa, udaljena pola sata hoda od Komiže.
- ⁴ Balun - uvala na istočnoj obali Biševa. U njoj se nalazi Modra spilja.
- ⁵ Velo gora - vrh Biševa, iznad južne obale gdje se nalazi čuvena ribolovna pozicija Tresjavac.
- ⁶ Vidi 1.4.

Vinko Mariani Pulenta

6.

BRAT

Jo son bil vojn timer, u vojnu glazbu mornarice u Splitu. Cul son da mi je brat utekal pul Itolije. Kal son cul da su utekli, isal son na postu i zvol son postu u Komizu. Iako su znali da su mi brata nosli mortvega, tu je bil turik ujutro, nisu mi tili reć da su ga nosli na lno mora. I populne okolo pet urih imali smo razgovur sa Komizun - na drugu bondu je bil pokojan Tonko Zbarada i jos nekoliko prijatejih, a vamo smo bili jo, Darko Visćica i Šime Čizmić. Tonko Zbarada mi je rekal somo ovo:

– Vinko, sve je u stilu "Hej Slaveni". – Zatvorili smo telefon i jo i Darko smo isli na rivu i pokojan Šime, isli smo na Pjacu i setali smo. Nismo mogli duć sebi nikur. Plakot nismo mogli, a nismo ni mogli govorit. Lipo se ispominjen kal smo dusli na vorh Pjace ispol ure - dusla je meni Vanja Baćikina i zalovola mi se je. Split je vej znol.

Sal bi jo isal na ono kako su oni utekli, onda bi se vrotil na moju fjabu. Njih je bilo desetak-petnaste. Sal su u Komizu jos Niko Samarina i Jakov Tusćo. Tusćo je još bil vojn timer. Sa njn je bil zanimljiv muj susret u Splitu.

Oni su organizirali bjeg a da ih V. pribaci brodon. I oni su njemu plotili. Un je bil dousnik UDBE i vej se znalo za njihov bjeg i bila je postavjena stroza sve ol Komize pok do Stupisćo. Svuder su bili partijci koji su pratili. Tu su bili Komizoni. I, ca govorimo, njih sest-sedan uvecer portili iz Komize i tamo u Stupisće, u Klacinu¹, imali su se noć kolo osan urih. Tu je bilo na dvodeset i cetiri maza uoci rojudana Tita. I kako su njih ćapali, sal ne bi hodil u detalje.

Svih su ćapali i svi su dusli doma ili su bili zatvoreni u miliciju, svi osim muga pokujnega brata Jozota.

Parvi don ujutro - ni ga se noslo. Svak ga je iskol. Zermon Jozo ga je iskol, meni danasno zena, onda mi je bila mlodo, teta Marija pokujno, braća Neven i Tonko. Iskali su ga po busku, po sumi, vikalo se je, po zolima, da se ni di sakril ol stroha. Meni teta Marija i nas Neven bili su ninder u Stupisće, ninder iza Bejotinih kućice. Oni su stali Kapitona puten. Un je bil kapiton na Stupisće i un ih je pitol:

– Ca cinite? - A ni su mu odgovorili:

– Isćemo Jozota. - Govori njn un:

- Ne isćite ga, nećete ga noć!

Dusla je jelna za njih dugo nuć. Svak je dusal doma, a oni nisu. Duslo jutro. Svak ga isće. Meni zena je isla nanoge pul Sćećo. U Sćeće je bil pokojan Sime Palagruza i ona je inzistirala da idu vidit u onu jezero di su pokujnega Dubokovića hitili. Ona je inzistirala da je vezu, ali oni nisu tili. Toti je bil Bepo Bura i Bepo Sunje. Na Velu zolo imali su sandulu, oni su uvik zelili bavit se ribasćinun, ono na udicu, i ona njima govori:

- Privezite me vodi digod u ve sike. - I tako su isli i stalno su vikali: "Jozo!" Hodili su pul Carnoruzice² i jelnu tridesetak metrih ol kraja, isto kuda da ih je ku donil toti na jelnu biljovku, i un toti lezi rastvorenima rukima u jedon sivi vestid na bile ringe, lezol je na lno mora. Kal su ga vidili, meni zena da vajo olma puć po miliciju. I tamo je bil pokojan Ive Petric, un je bil u brud. Vazeli su Bepice brud i onu ponisticu ca se gledo vorse, a meni zenu nisu tili u brud, da je ona zensko. Bil je meni tost Tonci u brodu i onda, kal su ga nosli, cin su ga izvadili iz mora, po provjonju pokujnega burba Iveta Petrica, bil je rekal, Kozmo likor je bil rekal kal je vidil ranu na nogu:

- Ovo je sabja! - Kal se je komisija sastala, kasnije, a u komisiju su bili sudac, jo znon po sluzbenici Mariji Puhalović koja je bila daktilograf. Jo mislin da je ona odustala, da je nikur drugi bil isal umisto nje. Oni su zakjucili da je un pol prilikun bjega i da je dusal doli u more. I sal is tin fjaba finije.

Meni zena je isla u miliciju i rekla:

- Vinkota mi dovedite! - A sekretar partije na otoku njun je rekal osorno:

- Idi u doktora i neka ti izda potvrdu.

Jo son doznol, to se je sve vartilo u turik ujutro. Jo son avizol u Splitu burba Bozota i Pjerota Papina, ol tete muza. I mi putujemo za Komizu. Pratil me je prijatej Pavulin Papin, Mokra, pokujnega Jakova sin, i ninder kal smo dusli jelnu dvodesetak minutih ol Visa, na brodu su bili Cambarlin, stori pokojan, Sime, koji je bil nas prijatej, ali se ni usudil duć, bilo ga je stroh, pokojan Stanko, Tomislav i Kuga - udbas. Tomislav me je zvol da pri nego dujden u Komizu da mi Kuga rece kako se je sve tu dogodilo. Jo mislin da je bil brud "Makarska" oli "Bakar", oni stori vapor. Blizu skalih smo provjali. Jo son bil u bilu mornorsku robu sa cornun bendun i meni Kuga govori kako su oni bizali, kako je tu bil "nesretni slućaj", vej sluzbenu fjabu un meni provje. I dokle mi provjemo, vej smo dusli tako u visku valu tako da je vapor cedil i pomalo klizi. K njemu gre jedon covik koji je cilu vrime sidil i stil novine, vako dosta visoki covik i pito ga:

Svašta se prića, ćuo sam u Splitu i na brodu, što se to dogodilo u Komići? - A un njemu govori:

- Druže majore, znali smo za njihov bijeg pa smo postavili zasjedu. - Tu je receno pri Tomislavon i Stankoton. Jo son rekal:

- Ol sal unaprid jo vej nimon co sa von govorit! - Dusli smo u Komizu. Doćekola me je zalust. Kako son dusal doma, jo ne znon. Susret sa materun tu se vej ne ispomljen - toliko se je dogodjalo u malo vrimenta. Jer brat je imol somo devetnaste godisć. Jo son njega vidil misec don pri kal je bil vazest kozlića - da bi smo imali kozu za nos. I sutra je bil sprogdun.

Dusla je sva svojta toti. Bilo je u kuću veće dousnikih. Mi se nismo, iako son jo bil u vojsku, nison se strasil za cagod reć. Tu je bil taki momenat da se covik ne more strasit. Sprogud je bil veliki. Govore da je bil nojveći ol kad Komiza pameti. Zermon Jozo je nosil kriz. E sal kako smo

bili glazbari, ol pokujnega oca do mene i Jozota svi smo bili glazbari u Glazbu, ipak je bilo zabronjeno Glazbi da dujde zvonit. Komitet je zabronil. Jo son rekal Komitet, sal je tu UDBA, je tu Općina, ne znon. Ali mi smo inzistirali i dozvolili su da se njegov instrument more nosit. Jo ne znon ku ga je nosil u sprogodu.

Mati je vikala kroz ponistru:

– Ubili ste moje meso! - I jo son odorzol jedon moli govur onondi pri nego se ide gori u crikvu. Rekal son da ovo gren po drugi put za zalosnu stvor na olsustvo, jer mi je pri sesnaste misecih otac umor ol pedeset i sedan godisć ol raka i da son se svemu nodol, ali da se nison nodol vemu.

Onu vecer kal son dusal jo iz Splita, zvola nos je milicija. Sal se moran vrotit. Zoc ga nismo zakopoli. Jedon Jurjević, cul son da je kasnije napravil samoubojstvo... Bili smo na temu razgovoru zena i jo u miliciju. Ovo se vroćon da bi ti ispjegol zoc ni zakopon, jer un je sprogođen u sridu, a zakopon je pena u subotu. Toti je bil komandir milicije, do njega Jurjević - udbas, Dulčić, kojemu ne znon ime, isto udbas, i Kuga. I ovi je rekal Jurjević da me je pozvol jer da bi zeli, da se po mistu svega provje, da son jo nojstariji u obitelji muski i da bi bilo dobro da malo porazgovorimo i rasvitlimo cili slucaj. Jo son njemu postavil somo dvo pitanja:

– Druže Jurjeviću, kad mi vi rastumačite kako jedan čovjek, koji je nosio od pete godine očale, da mu se očale prilikom pada nađu u skarselin - a un ne more nista cinit bez očolih - i kad mi dokažete gdje mu je prsten i sat - njemu je nestol parsten i aleruj. A un govori meni:

– To je nemoguće! - Covik je vidil da se ne more glovun kroz zid. Jo son mu rekal da neću pravit nikakve neprilike, al kal smo ovode da hoću da govorimo otvoreno. Jo govorin:

- Sad ću vam ništo reć i moja satisfakcija će bit da bude zatvoren V. - Un je kasnije dobil mislin cetiri miseca zatvora. Jo govorin:

– Un je is menon putovol iz Splita i sal slobolno seto po Komizi, a zno se da ih je un imol pribacit. Prema temu ili je bil dousnik UDBE ili ca je? Ako jedon koji je mislil pribacit grupu ol petnaste judi ni zatvoren, onda ca je to? Onda son mu isprovjol cili slucaj pri Kugun kako je un rekal meni pri Tomislavon i Stankoton jelnu fjabu, a kal ga je dusal ovi pitat rekal je: "Druže majore, mi smo znali za bijeg i postavili smo zasjedu." Na te rici se je Kuga nasmijol podrugljivo i bila je jelna veliko čikopernica na stolu. Kako mi se je to čikopernica nosla u ruke, jo som ne znon. Jo son mu somo rekal:

– Svi vasi revolveri koji su ovodi nećedu pomoć. Ako se jos jedonput tako nasmijes meni, tako son blizu da ako te ova čikopernica pogodi u glovu, ti ćeš bit mortov. - Na tu je Jurjević rekal, pogledol ih je svih krivo i rekal:

– Od sad kad ja i drug Mariani razgovaramo, svi vi drugi možete samo pitat za riječ! - Is tin je finila.

I sal da se opet vrotimo. Ujutro, pri sprogoda, opet su nos zvoli u miliciju. Un je pridlozil da dujde komisija iz Splita, da mi vazmemo likora kojega mi hoćemo i da vazmemo avukata.

Populne je bil sprogud i posli sprogoda smo dusli doma. Ali, da se vrotin jos, vecer kal son dusal iz Splita duslo me je vidit nekoliko prijatej i meju njima bil je Braco Kristo - likor. Dokle se je provjalo Braco je inzistiro da idemo dole u konobu. Isli smo doli jo, un i Ifko Bejota. Mi smo bili na gurnji pud, a kasa je bila doli. I sal smo isli doli, gledomo tu iznakazenu lice bratovu. Govori Braco meni:

– Ti si vojnik, nacrtaj mi strojnicu. - I tu son jo nacrtal. Govori Braco da je un dobil udarac po nosu sa strojnicom - vidi se rana koja je napravljena musicun za nisanjenje. To je bila njegova ideja.

Ni se ni spolo, ni jilo, somo se je fumalo. Zvoli smo iz Splita avukata. Dusal je jedon Mile Višić. Iako je bilo veće njih koji su se nudili. Sedan avukatih pratilo je Višića na vapor. Bilo je puno judih zainteresirano. I navecer, u petak navecer dusla je komisija i mi smo morali osigurat svitlo. Kako ni bilo letrike, tost mi je dol riborske ferole i jo son cekol, bil je veliki doz, jo son cekol da dujde komisija. Poznol son ovega Višića. Un je bil mlod covik, dvo godišćo stariji od mene. Dusal je bolničkin auton. Vozil ga je Kapelo. I un meni govori:

– Tamo ti je predsjednik komisije. - Jo son isal za njin, Cinati je bil, javni tužilac je bil i isal son u kafanu "Hum" i piton ga:

– Jeste li vi iz komisije? - Govori:

– Jesam! - Malo grubo, barz je covik bil umoran ol puta, barz mu ni bil drog slucaj. Jo govorin:

– Mi moramo osigurat svjetlo. Kad će počet raditi komisija? Ja sam pokojnikov brat.

– Što se mene tiče da ste njegov brat! - I onda je dusal nas avukat, jedon likor, doktor Jakobušić, pukovnik, vojni likor. Po dogovoru mi smo vajali oparćat za avukata i hronu i sponje, a dobrovoljno se jovil likor Braco Kristo da, ako se famija sloze, da bude kako sluzbeni predstavnik famije. Pri nego je imala duć komisija, tu populne jo son isal u Bracota Kristota i njegova mati klekla je ispri mene neka njuj sina u ovo ne uvalijen. A jo govorin:

– Ovodi von je prisutan sin, un se je dobrovoljno jovil za sve ovo. - Un govori:

– Mama, ovo son jo odlucil i sa ovin nimos ti co. Jo son som rekal, oni me nisu zvoli.

I pocela je ota komisija. Jo i Tonko Tikva bili smo kolo pulnoća zajedno isli pul Mustera³ somi. Dazjilo je jos uvik malo. Isli smo pul kopsonte. Komisija je vej bila gore. Čutili smo da nos prate. Nikur je bil ononde pri Palafronetovo u one rogoce. I mi jedon drugemu nismo tili reć da se strasimo, ali smo se tako jedon drugemu u rame uporli i hodili uzbardo bez progovorit. Okolo nos svuder je naokolo bila sakrijena Narodna obrana.

Mi smo dusli gori. Komisija je vej bila gotova i jo son donil odluku kako stariji brat da ga se buto u kasu golega, da ga se pokrije vestidon i robun koju je imol i da ga tako zatvorimo, da ćemo ga ujutro duć butat u greb.

I vroćomo se mi iz kopsonte pul doma. Nasi su bili oparćali nisto za avukata. I mi smo isli u Kristotovih. Dusal je s non i Jakobušić, Mile Višić, jo i Tonko Zbarada i toti smo sidili za stolen u Kristotovih. Jo son se pristavil ovemu polpukovniku da son jo isto vojnu lice, da son mornor u Splitu i piton ga kako patologa da li se moze dogodit da coviku prilikun pada ispade parsten iz ruke i aleruj. Un meni olgovoro:

– Druže Mariani, znate što, što ćemo sad o tome razgovarat, ja bih zamolio kolegu ako bi se mogao jedan sat odmoriti. - I tako su oni isli leć. Mi smo isli na vapor otpratit ih.

Dusla je subota ujutro. Na jelnu molu posteju zena i jo nako lezimo i okolo sest ujutro mati nos zove i govori:

– Vinko, zoc ste vi ukopoli Jozota golega? - Jo govorin:

- Ti si luda, ku ti je to rekao? - U kuću nikur ni bil, nikur to ni znol. Znala je somo komisija, Tonko Tikva, Tonko Zbarada i meni tost. Nikur ni bil u kuću.

- Sal mi je - govori mati - pokojan Roso dusal reć u snu neka recen starijemu sinu neka ide gori u koposontu i neka lipo brata obuce. - Jo nison drugu mogal nego priznat da smo golega butali u kasu. I obećol son materi da ćemo puć ujutro obuć ga i zakopat. Un je vej bil mortov u parvidon uvecer, a ovo je bila subota ujutro. A da se vrotin, Braco Kristo mi je bil rekao neka donesen jednu bocu ol marmelade. Jo son se cudil:

- Ca će ti boca?

- Bocu ol marmelade sa parvun rakijun ili alkoholon ako jimos. - Jo son tu vazel i un je meni butol kako nikur ne zno i kako nikur ne vidi komad plućo i tu je un poslol jelnemu prijateju u Zagreb na analizu tajno. I ustanovilo se da su ga živega utopili. Barz i ni bil svistan, ali analiza je pokazala da su ga živega utopili.

- E sad, kal je bilo, mene je ćapala muka. Već je un smardil. A ol gore, ol ispol vrotu po sve doli do ispol pupka bilo mu je isto kuda jelna kosica vezono, kako su likori sili, kako martvaca. Ca je njima bilo brige kako će tu izgledat. Jo nison imol furce da izdarzin ti ukop, tu novu obucivonje i sitil son se da mi jedino moze Braco Kristo pomoć kako likor, da je tu njemu ipak drugacije i zvol son Ivota Sodu ca je u Manzotovih ozenjen. I mi tri smo ga lipo obukli. To je bilo nojtezje ca se je moglo dogodit ol svega jer je bil don - vidil si brata, vidil si iznakazeni obroz. Jos je imol somo dvo zuba, imol je jednu veliku ranu. A prilikun pada su govorili da je nus razbil. Braco Kristo je inzistiro da se siciro nus i unutra su mu nosli list zeromada kako je bil mucen.

Is koposonte komisija je isla u komunu i u komunu je zasjedala. Mi smo cekoli toti, Tonko Tikva i jo. Nismo govorili. Un je znol ca jo mislin, a jo son znol ca un misli. Toti je Braco Kristo zahtivil da ide u zapisnik kako su mu nosli kus zoromada u nus.

E, sal je dusal ti ukop. Un je imol jednu veliku ranu nose ispol cupice i kal smo ga mi dvigli srića da je blizu bil jedon sićic - ta kor se privorila u vodu i tu je iz njega isteklo. Nus je bil razbijen, bez zub, nose ta veliko rana, a niki govore da je bil oslpljen pri nego je hitjen u more. Kako son rekao na pocelku da je rekao likor Kozmo da je tu siguro sabja - na nogu mu je bila jelna veliko rana i nose na desnu bondu je bila jelna velika modrina.

Dusla je pokujno teta Vicenca Bahanova, ona ga je svega izbusivala. A dokle smo ga obucivali, meni je zena stola toti i somo non je dovala kvatasenciju da se mazemo. Jo son par putih rigol, oni nisu, jer tu je bilo da se vej ni moglo izdorzat. I tako smo ga na trideset maza u subotu zakopali izmeju jelnaste urih i pulne.

Niki partijci su se rugali i kal smo ga iskali govorili su da ga idemo u kampanel ol Mustera iskat. Olkal je tu finilo mati je dobila i teta Bepa odluku ol sulca za prekrsaje da su namjeravali remetit javni mir. Bepa je nisto prigovorila komisiji, a mati je vikala iz ponistre. Dobili su po misec don zatvora.

G. je bil kosovac u Komizu. Un je bil vođa patrole tu nuć kal su oni bizali. Un je inzistiro na razgovur is menon. I mi smo setali. Un je inzistiro da ga ne oslovijen sa činon jer da smo bili na "ti" pri nego son isal u vojsku. I jo njemu bas govorin da jo kako vojnik da son jo bil vođa te patrole da se meni ne bi bilo dogodilo da mi bilo ku nastrada. Da ga jo osudijen za sve jer jo znol da vojska imo i reflektore i, da su bila dvo joko reflektora, oni se nikur ne bi ni makli.

- Vi ste pucali u zrak, htjeli ste da se razbježe, imali ste neki plan. - Un govori da će mi osigurat sve zapisnike koje imaju, i komisije i ispitivonjo svih ovih drugih i da će mi se dat kako vojniku vrime da ću moć sve to prostit. Jo son olbil jer son se strasil da ću bit provociron da mi to ni klopka, a moral son mislit na mater, na brata oljelnaste godisć i na drugega brata oltrinaste godisć. Posli tega tri miseca osnovol son obitelj. Rukovol son se kal son izosal iz vojske. Jo son to njemu olbil, ali jelna zanimljivo stvor se je dogodila kal son bil nikoga olpratit na vapor. Vidil son ujutro kolo tri i pul-cetiri ure jelnu petnaste vojnikih bilo je pol ratnun opremun. I zove me jedon oficir - Zlatar i govori:

- Vinko, želio bih s tobom razgovarati.

- Izvolite, družu kapetane! - Un me je ćapol pod ruku, isli smo malo daje i un govori:

- Ne budi smiješan, uvijek smo bili prijatelji, a sad me ti oslovljavaš sa "družu kapetane". Ovo te zovem, Vinko, da ti nešto rečen. Sin mi je došao iz škole - ili ćer, ne znon već ku - plaće jer su mu dica rekla da je sin ubojice. Kunem ti se svim što mi je sveto da ja to nisam bio. Meni nije bitno što Komiža misli, ali važno mi je da tvoja mati i ti, da tvoja famija misli da sam ja pošten. - Tu mi je dolo jelnu molu satisfakciju u temu da je tu potvordilo moje uvjerenje da je ubijen. Tu je bil timbar navar timbra. Jo son mu obećol da ću tu reć materi i jo son njuj pok ujutro rekal.

Ovi V. ca je vajol duć brodon u Klacinu i ukaracat ovu grupu za uteć pul Itolije, un je hodil na ribe brodon pokujnega Mikice, a kako smo mi obiteljski prijateji, mene je cudilo da un ni bil istu vecer kal son jo dusal iz Splita, da me ni dočekol na vapor. I ninder ujutro na don sprogoda jo govorin: "Di je Mikica?" A cujen da se je doma zabil, neće da dujde jer se smatra sukrivcen za ovi slucaj. Jo son sve ostavil i isal son u njega doma. Plakoli smo. Nismo nista govorili. Onda mi govori:

- Vinko, kal se je dogodilo u parvidon, pok kal se je noslo Jozota mortvega u more, utopjenega, onda son jo poludil. U parvidon olma ujutro kal su govorili da ih je V. imol olnit, jo son isal u njega, inzistirol son da idemo u muj brud kojega un koristi. Un ni til, a jo son rekal da moramo puć, da ga imon nisto pitat, da hoću nisto znat. Mi smo isli u brud i jo mu govorin: "Kako te ni srom ca si vo ucinil!" Govori un da je bilo grubu vrime i da ih ni mogal puć vazest. Un je te veceri isal kuda da gre na ribe. Koga je vazel sobon - pokujnega Tomita Tumetova. Som ni znol ca će cint te veceri.

E, sal govori Mikica njemu kal su dusli u brud:

- Dobro je, ako si mislil posteno, reci ti meni di ti je nafta za duć do Itolije. Ti bis moral imat nafte do Itolije i za nose i jos za jelnu pet-sest urih veće vozit. - Un ni imol veće nego za puć dvo puta do Bisova.

Kal son se vrotil iz vojske, mi i Giricini imali smo zajelno barbiriju. Svi partijci, koji su bili nase musterije, holćali su iz barbirije. Dusal je bil novi barbir u Komizu i svi su isli u njega osin Vinkota Mestrazaneta, burba Nikota Marjanova i Franeta Zankita Hajdukovca. Jo son bil prijatej is Franeton. Ispocelka me je u Komizu izbjegeval. Srel me je u Splitu i dol mi je ruku - govori:

- Vinko, nison ti smil dat ruku u Komizu. - Tu se je pok is vrimenon malo izgładilo. Odnosi su bili hlolni kal son dusal iz vojske. Nikal se ni znalo kal će iskra poletit. Ali, recu stori judi, vrime rane lici. Danas je cetiri sicnja devedeset i parve, a ono je bilo na dvodeset i cetiri maza pedeset i devete - trideset i dvo godisćo.

U mejuvremenu je je UDBA pozvala meni zenu u Splitu, olma posli sprogoda. I meni zena je isla tamo i, tu son zaboravil reć, pokusaj je bil Jurjevića, udbasa iz Splita, i svih njih da butaju krivicu na meni zenu jerbo da je ona znala da ćedu oni uteć i da je ona morala duć u miliciju reć da oni bize i da bi un danas bil ziv. Jo son njima olma rekal da njen tu neće uspit jer ako oni imodu dvo parsta prid oci i mi imomo dvo parsta prid oci i nismo ni mi sempije. Sal bi oni zelili da se mi famija posvadimo i da svu krivnju na nju butomo. Jo nison til obo temu ni cut.

Jakov Tusćo je bizol skupa is njima kako vojni bjegunac. Un je posli bil u zatvor kako vojniki. I u Splitu kal jo jos nison znol da je Jozo ubijen, kako je vojno glazba bila na vidilicu, tu je di je sal kosarkasku igraliste, mi smo vazimali hronu na Gripe. I bil je muj red da vazmen. Jo son isal vazest hronu i ku mene zove iz zatvora - Jakov Tusćo!:

- Ca si ti vodi?

- A ti ne znos da smo bizali? - A un nista ne zno za Jozota.

- Ca je ol Jozota, je co znos? - Jo znol da su bizali, tu je bil turik ujutro. Ali jos nison znol da je ubijen. A kako je bil jedon Brocanin sef zatvora, jo son isal nutra pok smo razgovorali. Jo mu govorin:

- Jakove, moramo avertit kako vojnici ca ćemo govorit. - Tu jo govorin ne znajuć da mi je brat ubijen.

Olkad son jo dusal iz vojske sve su ih ca su bizali osudili po dvo miseca parzuna u Trogir. Is njima je bil i V. u parzun. Un je bil sudjen cetiri-pet misecih. Oni su ga morali osudit da bi ga na ti nocin opravdali. Zatvorili su meni tasta, pokujnega Tomita Radovnikovića, Baćaću i Jovota peka. Njih su zatvorili radi tega ca su govorili da je Jozo ubijen. Neka mi oprostite, ako son zaboravil jos koga, ako je bil radi muga brata jos kogod u zatvor.

Meni zenu su zvolu u Splitu, na UDBU, a iz UDBE je morala puć na Socijalno osiguranje. Tamo je morala polpisat olkaz. Govori njen ona:

- Ja nemam zašto potpisati otkaz. - Tri-cetiri ure su je nagovorali da polpise.

- Ne, je nemam zašto potpisati otkaz! - Na kraju njuj direktur govori:

- Znate što, drugarice Mladineo, ovo nije moja ideja, ovo je sve ideja vaših Komižana i ja vas ne mogu pustiti dok mi ovaj papir ne potišete. - I govori meni zena da njuj je ucinił milo oti direktur i ona je polpisala olkaz. Kal son jo dusal iz vojske meni je zena bila nezaposlena. Pok su je posli zvolu u Stambenu zajednicu.

Bil je Momo pokojan zatvoren. Da je un organizator bjegova. Dragi Mikićov je bil u zatvoru dokle se je sve ovo dogodjalo. On je imol bit svidok Momotu. Da je njemu rekal Piki ca je Nikica rekal Pikitu. I Dragi je isal u Splitu - zatvorili ga. Setomo na rivu. Tu je bilo posli sprovoda. Nediya ujutro, setomo. Bil je Ifko, Tonko Zbarada, Dragi i jo. A svi su bili na ispitivanje. Nikur ni til ispitivat Tonkota Zbaradu. Un je govoril da je un stori Lepoglavac. Bil je cetiri godišćo u vojsku i u Lepoglavu u zatvor. I mi smo se naslonili na kolunu, na rivu ispol pesakarije. Provjemo tiho ove storiye obo Jozotu pokujnemu i ujedonput se Dragi voltoje kako gardelin i vidi komandira milicije na teracu ol milicijske stanice. U njega su toliki stroh ulili na UDBU u Splitu i govori:

- Moća ozdovec da nos ne vidi zajelno. - A ni bilo potriba ni svidoku da smo zajelno jer svi su znali da smo zajelno, klapa smo. Kal su njega ispitivali, mi smo se na racun tega puno putih

smijali i jos se nasmijemo kal provjemo. Na Bacvice su ga ispitivali u UDBU i u dvi manje pet su ga poslali neka ide pul Komize, a vapor je hodil u dvi ure. Rekli su mu: "Ako te uhvatimo u Splitu, strpat ćemo te u zatvor, nećeš nikad izać." I Dragi jadan tarci, tarci, vapor moloje cime. Sal di će? I vidi on ispol Carnjene kuće komiski trobakul "Jabuku". Buta se on u "Jabuku" i vej ni izosal iz "Jabuke" dokle ni dusal sutradon u Komizu. Govoril je da nonke ne zno kako izgledo Splitsko riva iz "Jabuke".

Na V. son bil nojveće jidan. Barz i veće nego na one ca su Jozota mucili. Napovidol mi je da bi un til is menon govorit. Jo son uvik olbivol te razgovore is njini i pasovalo je vrime. Un je pok posli dvo-tri godišćo isal zivit u Splitu. Povremeno je hodil iz Splita u Komizu. Bilo je tu sesdeset i selme. Jo son bil kum Tonetu Skuloru na rukovonje. Bila mu je dusla sestra iz Australije. Bil je toti i jedon Sinjanin iz Australije i un je cul u Australiju za ovi bjeg kal je meni brat poginul. I kal je bil obid za stolen provjol son kako se je tu dogodilo. Mi smo dobro obidvoli, bokun popili i ova se jelna storiya, "reakcionarna" za onu vrime, dogodila. Obo ovemu malo kal govorin, ovo je treći - cetvorti put ol kad se je dogodilo. Jo son se bil malo uzbudil i kal smo dusli na rivu, kal son dusal pol velu palmu na rivu, vidin V. zajelno is Tonkoton Petricen i Tonkoton Jeskun ca je profesur, razgovoraju se ispol peskarije. Isal son k njemu ne znajuć ca će se dogodit. Imol je očole ol sunca i jo son mu uzal očole i hitil ih u more. Til je nisto reć, ali pri nego je progovoril, jo mu peta jelnu po cunki iz jelne bonde i iz druge bonde. Onda se nikako voltol. Onda son mu dol nogu u guzicu i pol je. Onda son ga tukul nogami u guzicu, a svaki put kal bi ga udril bil bi pol, sve do Komune. Somo son vikol: "Spijunu!" i kal smo dusli do Komune, rekali son mu: "Sega puta ćeš holćat ziv iz Komize, ali ako vej kal dujdes u Komizu nećeš bit ziv."

Radi tega su me zvoli kol sulca za prekrsaje. Bila je prijava milicijsko. Bilo je točno navedeno ca son ucinil, ca son rekal. Sudac za prekrsaje je inzistirol da recen kako son bil pjon i da polpisen kako son napravil tu nesvjесno. Jo son rekal da ću jedino polpisat pod uvjeton da je prijava kojoj je navedena potpuno točna. I tako je bilo. Jo son polpisol. I nikal ni dusal nijedon poziv ol suda. Jo son bil rekal da ako mi co dujde da ću napravit kopije i butat na caklo ol barbirije neka judi stija.

Tu je bila drama Komize. Jo mislin da su oni, kal su ćapali Jozota, pritiroli u mucenju i da vej nisu mogli odustat i da je posli bilo jelno zivotinjsku izivivonje jer covik je veće bestija ol bestije.

Bil mi je rekal kosovac G. da "oni nisu mogli zamisliti još jedan bijeg i to baš na Titov rojendan."

Bilješke:

¹ Klacina - mala uvalica u blizini rta Stupisće na lijevoj obali komiške uvale.

² Carnoruzica - udubljenje u kamenu na strmoj lijevoj obali komiške uvale; predstavlja orjentir ribarima za određenje ribolovne pozicije.

³ Muster - crkva Svetoga Nikole na brežuljku iznad Komiže.

Napomene

1. U prosincu 1990. boravio sam u San Pedru kao gost Hrvatske bratske zajednice i tom prilikom zabilježio sam više priča na temu egzodusa s otoka Visa poslije drugog svjetskog rata. Prostor za moj prilog u ovom broju "Čakavske riči" nije mi dopustio da objavim i rječnik. Budući

da ova tema nije iscrpljena ovim prilogom, namjeravam u sljedećem broju objaviti nastavak sa rječnikom za sve objavljene priče pod ovim naslovom.

2. U komiškome govoru ne postoji opozicija između fonema /s/ i /š/ te /z/ i /ž/. Umjesto njih postoje fonemi /s/ i /z/. Iz tehničkih razloga za fonem /s/ upotrijebljen je grafem s, a za fonem /ž/ grafem z. Ipak u ovim pričama nalazimo i odstupanja od fonetskog sustava komiškog govora. Pripovjedači, čije priče ovdje prezentiramo, ljudi su u šestom deceniju života te je njihova fonetska norma labilnija negoli u starijih generacija Komižana. U novousvojenim riječima iz standardnog hrvatskog jezika oni često realiziraju opreku /s/ - /š/ te /z/ - /ž/, a u nekim riječima pojavljuje se na mjestu čakavskog /c/ štokavsko /č/. Ta odstupanja od fonetske norme sačuvana su u ovom zapisu zbog svoje sociolingvističke relevantnosti.

Iz istog razloga zadržani su i brojni anglizmi koji su uglavnom fonetski i morfološki prilagođeni komiškome govoru. S obzirom da predstavljaju nov i karakterističan leksički sloj u govoru ovih komiških kolonija u Americi, izdvojili smo ih na taj način što smo u zagradama uz takvu riječ naveli njihov izvor u engleskom jeziku.

3. U šestoj priči, u kojoj pripovjedač govori o pogibiji svog brata prilikom bijega, izostavio sam imena aktera koji bi imenovanjem bili kompromitirani kao empirijske osobe. Osim jezičnim (dijalektološkom) i literarnim (usmenopripovjednim) razlozima, objavljivanje ovih priča motivirano je i željom da ono bude doprinos osvjetljavanju jedne teme koja je ostala izvan interesa i literature i povijesne znanosti unatoč činjenici da je riječ o fenomenu koji je, osobito na hrvatskim rubnim otocima imao značaj demografske katastrofe.

Empirijske osobe, kao akteri tih događaja, u kontekstu koji priču obuhvaća, gube svoju empirijsku realnost postajući literarnim likovima koji u svojoj pojedinačnosti sublimiraju univerzalnost ljudskog tragizma.

Joško Božanić

THE HOLE IN THE IRON CURTAIN

S u m m a r y

In this paper the author presents six oral stories that he had recorded in the USA among the Croatian emigrants from the town of Komiža on the island of Vis. As guest of Hrvatska bratska zajednica (Croatian Fraternal Union) the author visited in 1990 the colonies of emigrants from Komiža in San Pedro (California) and Bellingham (Washington State).

The theme of these oral stories is the exodus from the Croatian islands after the Second World War when thousands of islanders escaped from the Iron Curtain to the free world.

These stories are told in the authentic island dialect spoken in Komiža. Although set in the English spoken environment, this dialect clearly preserves its identity on the level of phonetics, morphology and syntax. The influence of English is only seen on the lexical level.

The author emphasizes the possibility of reception these nonfictional stories as having literary values. These stories belong to a type of memorate which is characterised by the narrator's personal experience.